

Staat van de Europese Unie 2024

Kamerbrief

Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen D
bon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo
ockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels
st Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica
ik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Ve
e Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid M
v Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienn
Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbo
Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockh
/aduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budape
agen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik R
Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin
va Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow
podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Ar
la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London
Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Va
Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen D
bon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo
ockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels
st Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica
ik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Ve
e Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid M
v Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienn
Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budapest Chisinau Copenhagen Dublin Helsinki Kyiv Lisbo
Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik Riga Rome San Marino Sarajevo Skopje Sofia Stockh
/aduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin Bern Bratislava Brussels Bucharest Budape
agen Dublin Helsinki Kyiv Lisbon Ljubljana London Luxembourg Madrid Minsk Monaco Moscow Nicosia Oslo Paris Podgorica Prague Reykjavik R
Sarajevo Skopje Sofia Stockholm Tallinn Tirana Vaduz Valletta Vienna Vilnius Warsaw Zagreb Amsterdam Andorra la Vella Athens Belgrade Berlin

Chapeau

Op weg naar een slagvaardige en weerbare Europese Unie van waarden

In juni 2024 gaan burgers in heel de Europese Unie naar de stembus voor de Europese parlementsverkiezingen. Daarna treedt een nieuwe Europese Commissie aan voor de periode 2024-2029. De Europese Raad formuleert een leidraad voor de nieuwe Commissie via de Strategische Agenda die in juni 2024 wordt verwacht. Deze Staat van de Unie blikst vooruit op de uitdagingen en kansen die in tijden van transitie in het verschiet liggen voor Nederland en de EU.

De EU staat voor grote en urgente uitdagingen en maakt een transitie door op weg naar geopolitieke volwassenwording. Vier jaar na de laatste Europese verkiezingen in 2019 kijken we naar een andere wereld. Het speelveld is ernstig verruwd en de multilaterale orde gebaseerd op gedeelde regels en normen is verder onder druk komen te staan. Met de invasie van Oekraïne in 2022 bracht Rusland oorlog terug op het Europese continent. De Europese Unie reageerde slagvaardig door het instellen van een aantal grote sanctiepakketten tegen Rusland en omvangrijke militaire, humanitaire en financiële steun aan Oekraïne. De oorlog vormt een historisch kantelpunt voor de EU en toont de urgentie voor het verstevigen van haar geopolitieke rol.

Deze nieuwe geopolitieke context heeft de vraag over uitbreiding van de Unie hoger op de agenda gezet. Ook deze transitie zal de komende jaren aandacht vragen. Voor het kabinet staat voorop dat de EU een sterke en legitieme actor moet blijven, met goed functionerende instellingen, die effectief kan handelen en zo ambities waar kan maken. Toekomstige uitbreiding mag de EU en haar handelingsvermogen niet verzwakken. Overname, implementatie en handhaving van het EU-acquis alsook de Kopenhagencriteria blijven voor het kabinet het uitgangspunt om de voortgang van (potentiële) kandidaat-lidstaten in het toetredingsproces te beoordelen. Daarnaast is het van belang om oog te houden voor voldoende draagvlak onder EU-burgers voor uitbreiding.

Parallel zal de EU zich moeten voorbereiden op toekomstige uitbreiding. Lidstaten zullen in kaart moeten brengen welke gevolgen toekomstige uitbreiding heeft en de weg voorwaarts vaststellen. Het kabinet vindt dat dit voorbereidende werk van de EU zich op in ieder geval op zes nauw met elkaar samenhangende aspecten zal moeten richten om uitbreiding tot een succes te maken: rechtsstaat, democratie en grondrechten; geopolitiek en veiligheid; financiën; interne markt; migratie en institutionele architectuur. Een uitgebreide Unie met een goed functionerende interne markt en veilige grenzen kan zorgen voor een grotere invloed van de EU in de wereld.

Het versnellen en verbinden van de groene en digitale transitie biedt een kans voor de EU om zich te positioneren op een wereldtoneel dat gekenmerkt wordt door schuivende machtsverhoudingen met toenemende economische en technologische concurrentie. De afgelopen jaren zette de EU belangrijke stappen om haar open strategische autonomie te bevorderen en economische weerbaarheid te versterken. Zo is er toegenomen aandacht voor leveringszekerheid van kritieke grondstoffen. Nederland blijft in deze context het belang van een open economie, een gelijk speelveld en internationale partnerschappen benadrukken. Met de *Green Deal* heeft de EU belangrijke stappen gezet richting een toekomst die klimaatneutraal, fossielvrij en circulair is, met een schone energievoorziening en een groene industrie.

Mondiale uitdagingen vragen om grensoverschrijdende samenwerking. De meeste Nederlanders zien meerwaarde in het EU-lidmaatschap met name omdat Nederland als klein land op politiek, economisch en militair gebied sterker staat in EU-verband.¹ Samenwerking binnen de EU is alleen mogelijk als de waarden van de democratische rechtstaat door alle lidstaten worden gerespecteerd. Dit zijn essentiële pijlers van de Europese gemeenschap. Zij zorgen ervoor dat lidstaten erop kunnen vertrouwen dat afspraken worden nagekomen. Inzichtelijke besluitvorming draagt tegelijkertijd bij aan legitimiteit van de Unie en is belangrijk voor het vertrouwen van Nederlanders in de EU. Zorg dragen voor de democratische legitimiteit en de waarden van de EU blijft dan ook de komende jaren onverminderd relevant.

Nederland heeft aldus groot belang bij een slagvaardige en weerbare Europese Unie van waarden, zeker in het huidige geopolitieke tijdsgewricht. De Unie dient haar positie in de wereld te bestendigen en verstevigen door de

¹ Zoals blijkt uit recent onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2023/08/31/burgerperspectieven-2023-bericht-2/Burgerperspectieven+2023+bericht+2.pdf>.

eigen welvaart, veiligheid en weerbaarheid te vergroten en door stappen te zetten om een geopolitieke rol daadkrachtig te vervullen. Ook moet de EU zorg dragen voor haar stabiliteit en duurzaamheid van de EU en voor de eigen waardengemeenschap. In wat volgt, worden vier thema's geschetst die de EU volgens het kabinet als uitgangspunten zou moeten nemen in het aangaan van deze opgaven de komende jaren.

Een Unie die welvaart en weerbaarheid vergroot en de groene en digitale transitie versnelt

Een sterke economie blijft cruciaal voor het realiseren van de transitie, de positie van de EU in de wereld en de welvaart van de burgers. Het is daarbij essentieel dat de EU haar concurrentievermogen versterkt door te investeren in eigen kracht en stappen zet om haar politiek-economische fundament te verstevigen. In de eerste plaats gaat het dan om de interne markt. Een sterke interne markt is weerbaar, duurzaam, eerlijk en concurrerend. Ongerechtvaardigde belemmeringen moeten worden weggenomen en het gelijke speelveld moet worden gewaarborgd, onder meer door het versterken van toezicht en handhaving. We houden de interne markt vitaal en dynamisch door te investeren in innovatie, door infrastructuur te verbeteren en connectiviteit te vergroten, bijvoorbeeld als het gaat om transport en energie. Daarnaast is het belangrijk dat de EU voortgang boekt bij het verdiepen van de kapitaalmarkt en daarvoor verdere stappen verkent, zodat privaat kapitaal gemobiliseerd kan worden voor investeringen in de groene en digitale transitie.

In dit licht moet de EU cruciale industrieën en productieketens versterken, verduurzamen en tegelijkertijd de risico's van ongewenste afhankelijkheden mitigeren. Verder kan een actief handelsbeleid, inclusief bilaterale handelsakkoorden en grondstoffenpartnerschappen, de economische weerbaarheid en leveringszekerheid van de Unie vergroten, bijvoorbeeld via diversificatie van handelspartners. Handel omvat bijna een derde van de Nederlandse economie en levert daarmee een onmisbare bijdrage aan economische groei en onze werkgelegenheid.² De EU dankt haar slagkracht op het wereldtoneel in belangrijke mate aan haar economische gewicht en open handelsbeleid is cruciaal om dit te behouden en vergroten.

131

Een toekomstbestendige EU is een duurzame EU. Extreme weersituaties als droogte en hevige regenval zorgen vaker voor bosbranden of overstromingen, ook op plekken waar dit eerst zeldzaam was in Europa. We moeten ons collectief inspannen om de planeet leefbaar te houden. Daar hoort een verantwoord klimaat- en milieubeleid bij, dat focust op een klimaatneutraal en circulaire toekomst met oog op bescherming van de biodiversiteit en duurzaam waterbeheer. Investeren in onderzoek en innovatie, alsook in de sociale agenda en onderwijs, is cruciaal op weg naar zo'n toekomstbestendige Unie. Daarbij is Europese samenwerking nodig om een aantrekkelijk vestigingsklimaat te creëren, zodat *startups* die groen en digitaal innoveren kunnen doorgroeien. De EU vervult een belangrijke voortrekkersrol bij regulering van kunstmatige intelligentie. Daarnaast is het essentieel dat de EU zich inzet om de digitale veiligheid te versterken en grondrechten en publieke waarden te waarborgen. Met een coherente strategie op deze terreinen kan de EU haar weerbaarheid vergroten en haar technologische leiderschapspositie behouden.

Het is aan de EU en haar lidstaten om te zorgen dat de groene en digitale transitie ook eerlijke transitie zijn, en dat iedereen de vruchten kan plukken van opwaartse sociale en economische convergentie tussen lidstaten. Rechtvaardige verdeling van klimaatkosten en -baten zijn belangrijk voor het draagvlak voor klimaatbeleid.³ Wereldwijd raken we steeds meer met elkaar verbonden. Deze hoge mate van connectiviteit brengt zowel nieuwe uitdagingen als kansen met zich mee op het gebied van innovatie en samenwerking, die ook hun weg vinden in onze manier van werken. Door digitale kennis te vergroten en om- en bijscholing te ondersteunen naar vaardigheden die relevant zijn voor een duurzame en weerbare beroepsbevolking blijven de voordelen van de dubbele transitie bereikbaar voor burgers en bedrijven en kunnen de transitie behaald worden.

Een sterke, geopolitieke Unie die zich vol vertrouwen handhaaft op het wereldtoneel

In het huidige tijdsgewricht zal de EU geopolitiek volwassen moeten worden en een sterke positie moeten innemen op het wereldtoneel. Dit begint bij het zorgen voor een meer geïntegreerde aanpak in het maken van Gemeenschappelijk Buitenland- en Veiligheidsbeleid (GBVB). Om de effectiviteit en daadkracht van de EU te garanderen, moet besluitvorming met gekwalificeerde meerderheidsstemming binnen het GBVB worden uitgebreid. Daarnaast moet het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) worden versterkt in

2 Volgens de publicatie *Nederland Handelsland 2023* van het CBS waren in 2021 de totale verdiensten aan internationale handel goed voor 32,6% van het Nederlandse bruto binnenlands product.

3 Zie ook het WRR Rapport nr. 106: *Rechtvaardigheid in klimaatbeleid*, over de verdeling van klimaatkosten.

lijn met de doelen van het Strategisch Kompas, bijvoorbeeld op het terrein van crisisbeheersing of een verdere ontwikkeling van de defensie-industrie die complementair is aan EU-NAVO samenwerking.

We zien dat verschillende veiligheidsdreigingen steeds meer met elkaar verbonden raken, bijvoorbeeld als het gaat om economische veiligheid of cyberveiligheid. In een verruwd mondiaal speelveld zal de Unie (offensief) tactisch gebruik moeten maken van haar economische gewicht, bijvoorbeeld via sanctiemaatregelen. Tegelijkertijd zal de EU (defensief) ongewenste afhankelijkheden moeten terugdringen, bijvoorbeeld als het gaat om grondstoffen, technologie en kritieke infrastructuur. Dat vergt een verdere integratie van interne en externe veiligheidsaspecten binnen de EU.

In een veranderende wereld zal de EU stevig moeten investeren in versterkte relaties met andere landen en regio's, onder meer in het kader van de EU Global Gateway, handelsakkoorden, en andere vormen van samenwerking. De EU zal daarnaast de komende tijd haar banden moeten aanhalen met verschillende partners, op basis van een gezamenlijk streven naar een wereldorde gebaseerd op multilateralisme en daarbij horende normen en waarden. Dit begint bij huidige en mogelijk nieuwe kandidaat-lidstaten. Tegen de achtergrond van een nieuwe geopolitieke realiteit, en in het bijzonder de oorlog tegen Oekraïne, heeft de vraag over toekomstige uitbreiding van de Unie urgentie gekregen. Meer dan ooit is er het belang van veiligheid en stabiliteit in de regio, evenals het bieden van een perspectief van welvaart, vrede en veiligheid voor kandidaat-lidstaten. Het kabinet ondersteunt het EU-perspectief van de landen in de Westelijke Balkan en de nieuwe (potentiële) kandidaat-lidstaten Oekraïne, Moldavië en Georgië.

Een Unie verankerd in democratie en de rechtsstaat en verbonden door gedeelde waarden

Fundamentele waarden als de rechtsstaat, democratie en grondrechten zijn vervlochten met de identiteit van de Unie. Samenwerking tussen lidstaten op alle beleidsterreinen is alleen mogelijk als lidstaten erop kunnen vertrouwen dat de waarden zoals verankerd in artikel 2 VEU worden gerespecteerd. Het kabinet steunt de Commissie om schendingen van de democratische rechtsstaat te signaleren en te bestrijden in haar rol als hoedster van de Verdragen. We hebben gezien dat de inzet van het financiële instrumentarium daadwerkelijke hervormingen op het gebied van de rechtsstaat teweeg kan brengen. Er ligt een taak voor de Unie om haar fundamentele waarden en democratisch bestuur de komende tijd te beschermen en te verstevigen, ook in het licht van mogelijke EU-uitbreiding. Behoud van stabiliteit, de ondersteuning van rechtsstaatshervormingen en implementatie en handhaving van het EU-acquis moeten het uitgangspunt vormen van het toetredingsbeleid. Versterking van het EU-rechtsstaatinstrumentarium is cruciaal om succesvolle samenwerking, in een al dan niet uitgebreide Unie, op de lange termijn te behouden.

Om genoemde gedeelde waarden te beschermen zal de EU zich blijvend moeten inzetten om terrorisme, corruptie, georganiseerde misdaad en criminaliteit te voorkomen en bestrijden. Ook moet aandacht blijven uitgaan naar hybride/statelijke dreigingen en heimelijke inmenging van externe partijen die democratisch bestuur binnen de EU kunnen ondermijnen. Niet alleen het beschermen maar ook het verstevigen van de democratische legitimiteit van de EU blijft belangrijk. Goed bestuur is hierbij sleutelwoord. Het kabinet zet zich sinds lange tijd in om het EU-besluitvormingsproces te moderniseren. Voor het goed functioneren van de democratie in de lidstaten en van de EU als geheel zijn vrije en onafhankelijke media essentieel. Het kabinet ondersteunt recente voorstellen die hieraan bijdragen.

Als het gaat om migratie moet de EU effectieve afspraken maken met landen van herkomst en doortocht, om zo meer grip te krijgen op instroom en terugkeer. Ook moet zij bescherming blijven bieden aan de mensen die daar recht op hebben. Lidstaten moeten zich daarbij houden aan het bestaand acquis, waaronder de verplichtingen tot het respecteren van fundamentele rechten bij grensbeheer en een goed functionerend Dublinsysteem in afwachting van de uitkomst van onderhandelingen over het Asiel- en Migratiepact.

Een daadkrachtige Unie met capaciteit om transities uit te voeren en resultaten te boeken

De toekomst vraagt om een EU die daadkracht toont door effectieve en legitieme besluiten te nemen. Nederland is daarom gebaat bij een Unie met goed functionerende instellingen en sterke lidstaten, zodat geopolitieke ambities waargemaakt kunnen worden en de groene en digitale transities succesvol kunnen worden uitgevoerd. Slimme keuzes in het budgettaire en financiële raamwerk van de Unie zijn daarbij cruciaal. Het kabinet zet zich in voor een prudente en moderne EU-begroting met meer nadruk op voor Nederland prioritaire beleidsterreinen, zoals onderzoek en innovatie, duurzaamheid, veiligheid en migratie. Waar het gaat om de

herziening van Europese begrotingsregels (Stabiliteits- en Groeipact) beoordeelt het kabinet de voorstellen aan de mate waarin deze bijdragen aan houdbare overheidsfinanciën, opwaartse sociaaleconomische convergentie en verbeterde naleving en handhaving.

Daarnaast is betere regelgeving nodig. Nationale, regionale en lokale verschillen zijn groot binnen de Unie, bijvoorbeeld als het gaat om demografie en ruimtelijke ordening. De impact van EU wet- en regelgeving verschilt dan ook sterk tussen maar ook binnen lidstaten. Het is daarom essentieel dat de Commissie bij het opstellen van nieuwe wetgeving rekening houdt met deze verschillen, door het tijdig en consequent uitvoeren van impactanalyses. Ook dient de Commissie actief gebruik te maken van het *one in one out* principe, waarbij oude wetgeving plaatsmaakt voor nieuwe wetgeving en onnodige regeldruk kan worden verminderd. Door te zorgen voor uitvoerbare wetgeving kunnen lidstaten ook de komende jaren vruchten blijven plukken van de schaalvoordelen die samenwerking brengt binnen de Unie.

De toekomst vraagt om een EU die weerbaar is en daadkracht toont, niet in de laatste plaats omdat er grote uitdagingen op de Unie afkomen waar zij op zal moeten anticiperen en reageren. Lidstaten en burgers van de Unie zullen samen door deze transitie moeten navigeren. Een goede informatievoorziening en een open dialoog is daarbij belangrijk. Betrokkenheid van de Tweede en Eerste Kamer bij besluitvorming in de Unie is essentieel om de democratische legitimiteit en het draagvlak voor de EU verder te versterken. Nederlandse burgers betrekken bij en informeren over de Europese Unie blijft een kerntaak van het kabinet. Daarom worden er in 2024 opnieuw burgerdialogen georganiseerd, in nauwe samenwerking met betrokken gemeenten. Het kabinet blijft ook de komende jaren actief om burgers te informeren en te luisteren naar wat zij van de toekomstige Unie verwachten.

Tegen deze achtergrond reflecteren de volgende hoofdstukken op de zes prioriteiten van de Commissie. Op 17 oktober jl. presenteerde de Commissie haar werkprogramma voor het komende jaar. Een appreciatie van dit programma is te vinden in de bijlage bij deze Staat van de Unie.

Op 28 september jl. publiceerde de SER de verkenning “Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029 - Samen sterker in tijden van transitie”.⁴ Het kabinet maakt tevens gebruik van de Staat van de Unie om te reflecteren op deze verkenning.

---

⁴ SER, “Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijden van transitie”, September 2023, 35.

Een Europese Green Deal

In 2019 presenteerde de Europese Commissie een routekaart naar een duurzame Europese economie met als doel om tegen 2050 als eerste continent klimaatneutraal te zijn. In vier jaar zijn er grote sprongen gemaakt door de EU en haar lidstaten om deze ambitie te realiseren. Dit jaar is het Fit-for-55-pakket, voor het behalen van de klimaatdoelstellingen voor 2030, bijna afgerond. Een aantal belangrijke voorstellen, zoals het EU-emissiehandelssysteem⁵, het sociaal klimaatfonds⁶ en het mechanisme voor koolstofgrenscorrectie⁷ zijn dit jaar aangenomen en treden in werking. Richting het einde van haar termijn beperkt de Commissie de nieuwe voorstellen tot een pakket voor windenergie⁸, een strategische dialoog over de toekomst van de landbouw in de EU en een initiatief gericht op waterweerbaarheid. Ook zal de Commissie in 2024 een initiatief voor het beheer van industriële koolstof presenteren en zal de EU zich buigen over een nieuw klimaatdoel voor 2040.

Klimaat en energie

Begin 2024 wordt een Commissiemededeeling voor een nieuw EU-klimaatdoel voor 2040 verwacht. Het kabinet vindt dat het EU-doel voor 2040 een ambitieuze en logische stap moet zijn naar een klimaatneutrale Unie uiterlijk in 2050. Het nieuwe doel moet in lijn zijn met internationale toezeggingen en voortbouwen op de voortuitgang die al is geboekt in het klimaatbeleid. Belangrijk is dat het nieuwe doel gebaseerd is op wetenschappelijke inzichten en de uitkomst van de Global Stocktake tijdens de klimaatconferentie COP28.

Het is de EU gelukt om sinds de start van de oorlog tegen Oekraïne de afhankelijkheid van Rusland als leverancier van fossiele brandstoffen voor een groot deel af te bouwen. Het is van belang om hier mee door te gaan en samen met de Commissie en andere lidstaten door middel van energiediplomatie met betrouwbare partners duurzame energierelaties op te bouwen en te bestendigen. Over het voorstel voor hervorming van de elektriciteitsmarkt⁹, dat naar aanleiding van deze crisis is opgesteld, zal naar verwachting begin 2024 een trilooakkoord worden gesloten.

Het kabinet vindt het van belang dat voortgang wordt geboekt in de onderhandelingen over het Commissievoorstel voor de herziening van de Richtlijn energiebelastingen.¹⁰ Vooralsnog blijkt het lastig om een akkoord te bereiken over deze herziening. Het kabinet blijft voorstander van verhoging van de minimumtarieven en vermindering van vrijstellingen voor specifieke sectoren. Een vlakker tariefstelsel zorgt er namelijk voor dat de verschillende tarieven voor grote gebruikers en kleine gebruikers van energie dichterbij elkaar komen te liggen.¹¹ Daarnaast ziet het kabinet windenergie als essentieel in het verminderen van onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. De Commissie heeft op 24 oktober jl. een Windenergiepakket voorgesteld als reactie op de uitdagende marktsituatie waarin de Europese windketen zich bevindt. Het kabinet verwelkomt de voorstellen om de marktuitedagingen voor de EU-toeleveringsketen voor windenergie aan te pakken. Verder zal het kabinet oog houden voor de ecologische effecten zoals ook beschreven in de Kamerbrief Structuurvisie Nationaal Water Programma¹² en voor intersectorale samenwerking op de Noordzee.

Milieu

Het kabinet ziet de nulverontreinigingsambitie (*Zero Pollution Actionplan*)¹³ als een drijvende kracht die de EU stimuleert in de richting van een schonere leefomgeving. Het streven is dat de lopende onderhandelingen zoals de herzieningen van de Richtlijn Industriële Emissies¹⁴, de Richtlijn Luchtkwaliteit¹⁵ en de Richtlijn Stedelijk Afvalwater¹⁶ in 2024 afgerond kunnen worden in de trilogen.

5 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3193.

6 Kamerstuk 2022-23, 32 813, nr. 1273.

7 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3197.

8 COM(2023) 668 final.

9 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3665.

10 Kamerstuk II 2021-22, 22 112, nr. 3187.

11 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3187.

12 Kamerstuk II 2021-22, 35325 nr. 5.

13 COM(2021) 400 final.

14 Kamerstuk II 2021-22, 22 112, nr. 3416.

15 Kamerstuk II 2022-23, 36 246, nr. 5.

16 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3570.

Met oog op de leefomgeving heeft de Commissie op 5 juli jl. een Richtlijn bodemmonitoring en -veerkracht¹⁷ voorgesteld. Het kabinet heeft het doel van de richtlijn verwelkomd, al zijn er wel enkele aandachtspunten. Nederland is een dichtbevolkt land met een groeiende bevolking en bloeiende economie. Dit geeft een forse druk op de ruimte. Het kabinet zal daarom inzetten op een richtlijn die oog heeft voor effectiviteit, proportionaliteit en subsidiariteit van regelgeving.

Op 17 oktober jl. heeft de Commissie het voorstel gepresenteerd voor een verordening om pelletverlies en microplasticvervuiling¹⁸ te voorkomen en te verminderen. Het kabinet steunt het voorstel, omdat het een bijdrage levert aan de doelstelling van het kabinet en de Commissie om microplastic-vervuiling te verminderen met 30% in 2030. Wel vindt het kabinet dat het voorstel van de Commissie tekortschiet om de reductiedoelstelling van 30% in 2030 te realiseren en zal het kabinet blijven aandringen op Europese maatregelen om ook andere bronnen van microplastic aan te pakken.

De Commissie zal in het voorjaar van 2024 naar verwachting een witboek presenteren ten aanzien van waterweerbearheid. Op voorhand prijst het kabinet de aandacht die de Commissie geeft aan uitdagingen met betrekking tot water. Gelegen aan de monding van vier internationale stroomgebieden is Nederland sterk afhankelijk van EU-waterinitiatieven. In deze context is waterweerbearheid belangrijk, ook voor Nederlandse steden die op het gebied van waterbeleid internationale voorlopers zijn. Hierbij benadrukt het kabinet het Nederlandse uitgangspunt van 'water- en bodemsturend'¹⁹ als een belangrijk principe.

Circulaire economie

Het kabinet waardeert het pakket aan maatregelen dat de Commissie heeft gepresenteerd onder het Nieuwe Actieplan Circulaire Economie,²⁰ waaronder in 2023 het voorstel voor een Green Claims Richtlijn²¹ van 22 maart jl., de deelherziening van de Kaderrichtlijn afvalstoffen²² van 5 juni jl., en de Verordening circulaire voertuigen²³ van 13 juni jl. Op hoofdlijnen sluiten deze voorstellen goed aan bij het Nationaal Programma Circulaire Economie²⁴. Het kabinet streeft naast de in 2023 gepresenteerde voorstellen ook naar een spoedige afronding van de onderhandelingen over circulaire economie, waaronder de Kaderverordening Ecodesign voor duurzame producten²⁵, de Verordening voor verpakkingen²⁶ en de Europese Verordening Overbrenging Afvalstoffen.²⁷ Het kabinet kan zich tevens vinden in de constatering van de SER²⁸ dat het belangrijk is ecologisch ontwerp van productgroepen te versnellen zoals bij de Kaderverordening Ecodesign voor duurzame producten.

Mobiliteit

De EU heeft zich in de afgelopen jaren gericht op aanzienlijke verduurzaming binnen de transportsector. Het afgelopen jaar zijn er diverse akkoorden bereikt, waaronder de CO₂-emissienormen voor personenauto's²⁹, de Verordening Alternatieve Brandstoffen Infrastructuur³⁰ en de brandstofvoorstellen voor luchtvaart (ReFuel Aviation)³¹ en scheepvaart (FuelEU Maritime).³² Het streven is de verdere transportmaatregelen uit de Green Deal in 2024 af te ronden. Op 11 juli jl. presenteerde de Commissie het Vergroening van vrachtovervoerpakket³³ met als doel een efficiënter en duurzamer vrachtovervoer. Het pakket bestaat uit een Verordening voor het bepalen van broeikasgasemissies van transportdienstverleningen³⁴, een Verordening voor het gebruik van de

17 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3769.

18 COM/2023/645 final.

19 Kamerstuk II 2022-23, 27 625, nr. 592.

20 Kamerstuk II 2019-20, 22 112, nr. 2865.

21 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3671.

22 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3770.

23 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3776.

24 Kamerstuk II 2023-24, 32 852, nr. 263.

25 Kamerstuk II 2022-21, 22 112, nr. 3422.

26 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3620.

27 Kamerstuk II 2021-22, 22 112, nr. 3259.

28 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijdens van transitie", September 2023, 35.

29 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3191.

30 Kamerstuk II 2017-18, 22 112, nr. 2446.

31 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3188.

32 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3189.

33 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023JC0009>.

34 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3777.

spoorinfrastructuur³⁵ en een herziening van de Richtlijn afmetingen en gewichten van zware wegvoertuigen.³⁶ Verder zet het kabinet in op spoedige afronding van lopende triloggen zoals TEN-T.³⁷

Gebouwde omgeving

Meer dan 36% van de Europese CO₂-uitstoot is afkomstig uit de gebouwde omgeving. De EU heeft de afgelopen jaren voorstellen gedaan voor verduurzaming van de sector. De Richtlijn Energieprestatie Gebouwen³⁸ (EPBD) en de Bouwproductenverordening³⁹ (CPR) bevinden zich in de triloofase en moeten nog worden aangenomen voor de Europese verkiezingen. Het emissiehandelssysteem 2⁴⁰ (ETS 2) is in mei 2023 aangenomen en geldt onder andere voor de gebouwde omgeving. De richtlijn moet uiterlijk medio 2024 zijn omgezet naar nationale wetgeving.

Landbouw, voedsel en natuur

Over de Natuurherstelverordening is 9 november een triloogakkoord bereikt.⁴¹ Op basis van de uitkomst van de onderhandelingen en onder het voorbehoud van de Europese juridisch-linguïstische check is de politieke weging van het kabinet nu om in te stemmen met de Natuurherstelverordening.⁴² Het kabinet verwelkomt het initiatief van de Commissie voor een dialoog over de toekomst van de landbouw in de EU. Verder wil het kabinet komen tot een duurzaam voedselsysteem dat functioneert binnen de grenzen van klimaat, natuur en leefomgeving. Het kabinet steunt de inzet van de Commissie om Europese voedselvoorziening te verduurzamen en weerbaarder te maken. Daarom betreurt het kabinet dat de Commissie het merendeel van de herziening van de dierenwelzijnsregelgeving en de wetgeving voor duurzame voedselsystemen heeft uitgesteld. Het kabinet blijft zich in dit verband ook inzetten voor een sterker Europees innovatieklimaat op visserijgebied.

Op 22 november jl. presenteerde de Commissie een *Framework* voor bosmonitoring⁴³. Momenteel bestaat er nog geen geharmoniseerd monitoringssysteem voor de Europese bossen. Het kabinet blijft het belang daarvan voor de Europese bossen onderschrijven en ziet de ontwikkeling van een dergelijk systeem dan ook positief tegemoet. Het kabinet steunt op hoofdlijnen het voorstel van de Commissie voor een verordening duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen⁴⁴, met daarin hoge ambities om in de EU de toepassing van geïntegreerde gewasbescherming te bevorderen en het gebruik en de afhankelijkheid van chemische gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen.

Ook heeft de Commissie op 5 juli 2023 voorstellen gepresenteerd betreffende verordeningen ter vervanging van de bestaande Richtlijnen voor het in de handel brengen van bosbouwkundig teeltmateriaal⁴⁵ en plantaardig uitgangsmateriaal⁴⁶. Het kabinet staat in grote lijnen achter deze voorstellen en zet zich in om deze gerealiseerd te krijgen. Daarnaast heeft de Commissie een mededeling gepresenteerd⁴⁷ als reactie op een Europees burgerinitiatief "Voor cosmetica zonder dierenleed – Maak Europa dierproefvrij". Het kabinet is van mening dat het wenselijk is dat het verbod op dierproeven voor cosmetica goed wordt uitgevoerd.

Daarbij heeft de Commissie aangekondigd de Nitraatrichtlijn te willen evalueren, waarbij ook aandacht zal zijn voor het stimuleren van nieuwe technieken, zoals veilig gebruik van RENURE-producten. Het kabinet verwelkomt dit voornemen, en zal aandacht vragen voor de ontwikkeling van methoden om de efficiënte recycling van nutriënten uit organische reststromen uit te breiden tot hernieuwbare bio-gebaseerde bemestingsproducten.

Het kabinet blijft zich daarnaast inzetten om hoogwaardig bewerkte dierlijke mest, die voldoet aan de zogenaamde RENURE-criteria, juridisch erkend te krijgen als zijnde kunstmest.

35 COM(2023) 443 final.

36 Kamerstuk II 2023-24, 22 112, nr. 3783.

37 Kamerstuk II 2021-22, 22 112, nr. 3321.

38 Kamerstuk II 2021-22, 36 012, nr. 2.

39 Kamerstuk II 2021-22, 22 112, nr. 3420.

40 Kamerstuk II 2020-21, 22 112, nr. 3193.

41 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3530.

42 Kamerbrief d.d. 24 november 2023 over onderhandelingen Natuurherstelverordening en voorgenomen besluit.

43 COM(2023)728.

44 Kamerstuk II 2022-23, 27 858, nr. 3472.

45 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3772.

46 Kamerstuk II 2022-23, 22 112, nr. 3771.

47 Kamerstuk II 2023-24, 22 112, nr. 3790.

Een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk

De Commissie heeft de afgelopen jaren een digitale agenda ontwikkeld voor een sterke digitale markt, hoogstaande digitale infrastructuur en Europese samenwerking voor technologische innovatie. Een mensgerichte, transparante en veilige digitale transitie is het uitgangspunt van de agenda, die goed aansluit bij de kabinetsinzet. Dit sluit tevens aan bij de aanbevelingen uit de SER-verkenning over de toekomstige beleidsagenda van de Commissie voor de periode 2024-2029.⁴⁸ Het kabinet steunt het EU-programma voor het digitale decennium 2030, met waarborging van Europese waarden en grondrechten als basis. Digitalisering biedt grote kansen voor onze economie en leidt tegelijkertijd tot maatschappelijke uitdagingen. Het is belangrijk dat EU-burgers kunnen meedoen in het digitale tijdperk en dat de kansen van digitalisering op een veilige en betrouwbare manier kunnen benut. Dit sluit aan bij de kabinetsinzet op leven lang ontwikkelen, dat moet leiden tot een dynamische en wendbare arbeidsmarkt die verschillende transitieën kan ondersteunen.

Digitale autonomie

Een weerbare en veerkrachtige digitale economie en samenleving zijn cruciaal in het digitale tijdperk. Nieuwe technologieën spelen een grote rol in het versterken van de concurrentiepositie en brede welvaart van de EU. Tegelijkertijd kunnen digitale afhankelijkheden ook risico's met zich meebrengen. Daarom vormt de bevordering van digitale open strategische autonomie van de EU een belangrijk onderdeel van de digitale transitie. Middels de recent naar de Kamer gestuurde agenda Digitale Open Strategische Autonomie (DOSA) heeft het kabinet richting gegeven aan de Nederlandse beleidsinzet.⁴⁹ Het versterken van de Europese digitale autonomie is ook een uitdaging geïdentificeerd door de SER, waar de kabinetsinzet op DOSA aan bijdraagt.⁵⁰

Digitale vaardigheden

Voor een volwaardige deelname aan de samenleving dienen alle burgers over digitale basisvaardigheden te beschikken. Op deze voorwaarde kan de digitale transitie op een inclusieve manier tot een succes worden gebracht. Onder het Spaanse voorzitterschap zijn Raadsaanbevelingen aangenomen over factoren die succesvol digitaal onderwijs ondersteunen en over verbetering van het aanbod van onderwijs en training in digitale vaardigheden.⁵¹ Nederland heeft bij de onderhandelingen hierover overeenkomstig de moties van de leden van Baarle (DENK) en Kathmann (PvdA)⁵² ook aandacht gevraagd voor de invloed van big tech-ondernemingen op het digitale onderwijs, en voor het verkennen van publieke, open source alternatieven. Daarbij is ook de relatie gelegd met het EU-actieplan digitaal onderwijs 2021-2027.⁵³ Tijdens het Belgische EU-voorzitterschap in 2024 staat de tussentijdse evaluatie hiervan op de agenda.

Artificial Intelligence (AI)

Op het gebied van AI heeft de Commissie enkele beleidsinitiatieven in gang gezet, gestoeld op drie pilaren: *guardrails, governance en guiding innovation*. Binnen de eerste pilaar wil de Commissie adequate regelgeving ontwikkelen om ervoor te zorgen dat AI zich ontwikkelt op een mensgerichte, transparante en verantwoordelijke manier. De AI-verordening is de belangrijkste wetgeving die voorligt waar nu over wordt onderhandeld in de trilogie. Een akkoord wordt verwacht voor het einde van 2023. Het kabinet steunt de ambitie om nog onder deze Commissie het wetsvoorstel af te ronden.⁵⁴ Het doel van de tweede pilaar is de oprichting van een wereldwijd *governance*-systeem voor AI. Een dergelijk panel van experts kan adviseren over de risico's en voordelen van AI. Het kabinet verwelkomt de stappen van de EU om de samenwerking met derde landen te versterken op het gebied van AI en standaarden voor veilige en ethische AI te stellen. Tenslotte steunt het kabinet het voorstel van de Commissie in het op een verantwoorde wijze sturen van innovatie. De Commissie heeft aangekondigd om Europese AI-startups toegang te geven tot Europese supercomputers (HPC), zodat zij hun modellen kunnen trainen. Daarnaast zal de Commissie samenwerken met AI-bedrijven zodat dat zij zich committeren aan de principes van de AI-verordening. Het kabinet steunt de aanpak van de Commissie om het stimuleren van AI-innovatie hand in hand te laten gaan met inachtneming van universele mensenrechten. In 2024 wordt geëvalueerd of het juridisch kader nog past bij nieuwe technologieën en digitale ontwikkelingen en of aanvul-

48 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijds van transitie", September 2023, 35.

49 <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?did=2023Dq2772&id=2023Z17637>, 17 oktober 2023.

50 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijds van transitie", September 2023, 36.

51 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 369.

52 Kamerstukken II 2022/23, 32 034, nr. 46 en Kamerstukken II 2022/23, 32 761, nr. 277.

53 Kamerstukken II 2020/21, 22 112, nr. 2966.

54 Kamerstukken II 2023/24, 21 501-33, nr. 1034.

lende regulatie of normverheldering nodig is. Rechts- en gegevensbescherming worden hierin meegenomen door het kabinet als twee belangrijke pijlers van een democratische rechtsstaat.

Europese Digitale Identiteit

De herziening van de eIDAS-verordening heeft als doel een raamwerk te creëren voor een Europese Digitale Identiteit (EDI). Binnen dit kader kunnen burgers en bedrijven met gecertificeerde, nationale digitale portemonnees hun digitale identiteit en gegevens zoals diploma's en bevoegdheden, op een veilige, betrouwbare en traceerbare manier delen met (semi)publieke en private organisaties. 8 november jl. is een akkoord bereikt, waarmee de verordening naar verwachting de eerste helft van 2024 in werking zal treden. Het akkoord voorziet in waarborgen op alle zorgen van uw Kamer.⁵⁵

Digitalisering en ruimtevaart

Het kabinet kijkt uit naar het voorstel voor een EU-ruimtevaartwet (*EU Space Law*) ter verbetering van de veiligheid, weerbaarheid en duurzaamheid van ruimteactiviteiten en -diensten in de EU. Bij verdere uitwerking van deze wet houdt het kabinet oog voor de verhouding tot de Wet Ruimtevaartactiviteiten en samenhang met bestaande Europese wet- en regelgeving zoals de Netwerk- en Informatiebeveiligingsrichtlijn (NIS2) en de richtlijn weerbaarheid kritieke entiteiten (CER). Verder kijkt het kabinet uit naar de aangekondigde EU-strategie (*Strategy on Space Data Economy*) die benutting van ruimtedata en diensten moet stimuleren om de economische, maatschappelijke en ecologische reikwijdte hiervan op onder meer navigatie- en aardobservatie te verhogen. Deze wetsvoorstellen dragen tevens bij aan de open strategische autonomie van de EU.

Cyberveiligheid

De Commissie presenteerde in het voorjaar van 2023 een voorstel voor de Cybersolidariteitsverordening⁵⁶ en de EU Academie voor Cyberbeveiligingsvaardigheden.⁵⁷ De verordening heeft tot doel om gemeenschappelijke EU-detectie van cyberdreigingen en -incidenten mogelijk te maken en het bewustzijn, de paraatheid en het reactievermogen binnen de EU te versterken. Naar verwachting wordt binnenkort een triloogakkoord bereikt op de *Cyber Resilience Act* (CRA).⁵⁸ Het kabinet ziet dit als essentiële wetgeving om de digitale veiligheid van toeleveringsketens te verbeteren, en de digitale weerbaarheid van burgers en bedrijven te versterken. Daarnaast is de verordening omtrent de cyberbeveiliging van de EU-instellingen in september aangenomen.⁵⁹ Tot slot wordt op grond van de *Cyber Security Act* (CSA)⁶⁰ aan certificeringsschema's voor beveiligingselementen en clouddienstverlening gewerkt, waarbij ten aanzien van clouddienstverlening gezocht wordt naar een compromis ten aanzien van datasoevereiniteit. Ook heeft de Commissie een aanpassing van de CSA voorgesteld, waarmee het beoogt leveranciers van vertrouwensdiensten onder het toepassingsbereik te brengen.⁶¹ De SER onderstreept eveneens cyberveiligheid als belangrijke voorwaarde om digitalisering te bevorderen.⁶² Het kabinet verwelkomt de Europese initiatieven op cyberveiligheid, maar benadrukt tegelijkertijd de noodzaak om doelmatige inzet van mensen en middelen te bewaken, te streven naar samenhang, en duplicatie te voorkomen.

Digitale rechtshandhaving

Het kabinet zal zich blijven inzetten voor digitale rechtshandhaving, met name op het gebruik van elektronische (surveillance)maatregelen, ook in grensoverschrijdende situaties. In een tijd waar steeds meer digitale gegevens worden bewaard pleit het kabinet voor een algemeen rechtskader voor het verzamelen van persoonsgegevens. Hierbij is het van belang dat het recht op een privéleven en het recht op bescherming van persoonsgegevens gewaarborgd blijven. Tegelijkertijd zet het kabinet zich in voor de mogelijkheid van toegang tot deze gegevens voor opsporing, waarbij oog is voor verschillende rechtsstelsels en rechtstradities van de lidstaten. Tevens is aanvullende wetgeving op gegevensbewaring noodzakelijk, zodat rechtshandavingsinstanties toegang hebben tot cruciale communicatiegegevens met inachtneming van de grondrechten en de bescherming van de privacy.

55 Kamerstukken II 2023/24, 21 501-33, nr. 1034.

56 COM (2023) 209, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/ALL/?uri=COM:2023:209:FIN>.

57 COM (2023) 207, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023DC0207>.

58 COM (2022) 454, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52022PC0454>.

59 COM (2022) 122, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0122>.

60 COM (2023) 209, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=COM%3A2023%3Ao208%3AFIN>.

61 COM (2023) 208, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=COM%3A2023%3Ao208%3AFIN>.

62 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijdens van transities", September 2023, 40.

Een economie die werkt voor de mensen

Hoge energieprijzen en grootschalige investeringen door derde landen zetten de internationale concurrentiepositie van de Europese industrie in toenemende mate onder druk. Tegelijkertijd vergt het een gezamenlijk optreden binnen de EU om de groene en digitale transitie te doen slagen. Schaarste aan gekwalificeerde werknemers in verschillende sectoren is een uitdaging op zowel nationaal als Europees niveau. Het kabinet werkt samen met de Commissie en de lidstaten aan een concurrerende, duurzame, eerlijke en weerbare Unie.

Open strategische autonomie

Een steeds complexere en veranderende wereldorde zet versterking van de open strategische autonomie (OSA) van de EU hoog op de agenda. Voor het kabinet staat OSA voor het vermogen van de EU om als mondiale speler, in samenwerking met internationale partners, op basis van eigen inzichten en keuzes publieke belangen te borgen en weerbaar te zijn in een onderling verbonden wereld.⁶³ Nederland zet zich in voor OSA door het politiek-economische fundament van de EU structureel te versterken, risicovolle strategische afhankelijkheden te mitigeren en het geopolitiek handelingsvermogen van de EU te vergroten. Eind 2023 rapporteert het kabinet over de voortgang van de aanpak van strategische afhankelijkheden.

Europese economische veiligheidsstrategie

In juni 2023 is de Europese Economische Veiligheidsstrategie (EEV) gepresenteerd.⁶⁴ De EEV is gericht op zowel stimulerende als beschermende maatregelen en omarmt het belang van internationale partnerschappen. Het kabinet verwelkomt meer Europese samenwerking op het gebied van economische veiligheid. Op 3 oktober 2023 presenteerde de Commissie een aanbeveling over cruciale technologiegebieden voor economische veiligheid.⁶⁵ Voor het einde van 2023 wordt een risicobeoordeling verwacht voor de vier meest kritieke technologiegebieden.

Interne markt

In maart 2023 presenteerde de Commissie een mededeling over 30 jaar interne markt van de EU.⁶⁶ Het kabinet ziet graag een meer concrete en ambitieuze agenda, met oog voor de bescherming van veiligheid, volksgezondheid, milieu, consumenten en werknemers.⁶⁷ In lijn met de motie van het lid Palland c.s.⁶⁸ spreekt Nederland regelmatig met andere EU-lidstaten over het aanpakken van misstanden bij arbeidsmigratie. Zowel in de EU als in Nederland dient op alle relevante beleidsterreinen het interne-marktperspectief sterker te worden meegenomen. Het kabinet heeft onlangs een voortgangsrapportage gepresenteerd van de in 2022 uitgebrachte interne-markttactieagenda.⁶⁹ Het kabinet kijkt uit naar het rapport over de toekomst van de interne markt dat tijdens het Belgisch voorzitterschap in het voorjaar van 2024 moet worden gepresenteerd.

Concurrentievermogen en industriebeleid

Als onderdeel van het *Green Deal Industrial Plan* heeft de *Net-Zero Industry Act* als doel de Europese productiecapaciteit van cruciale technologieën voor de groene energietransitie op te schalen naar ten minste 40% in 2030.⁷⁰ Het kabinet ziet positieve elementen in het voorstel en vraagt tegelijkertijd aandacht voor de gehele breedte van de verduurzaming van de industrie en een gebiedsgerichte aanpak voor versnelde vergunningverlening.⁷¹ Er wordt over een Raadspositie onderhandeld. De *Critical Raw Materials Act* richt zich op het waarborgen van de toelevering van kritieke en strategische grondstoffen voor het slagen van de groene en digitale transitie, het bevoorraden van de ruimte- en luchtvaart- en defensie-industrie en de OSA van de EU. In de onderhandelingen pleit het kabinet voor versnelde vergunningverlening van strategische projecten, strategische partnerschappen op het gebied van grondstoffen, en circulariteit.⁷² Op 13 november jl. is er een politiek akkoord bereikt op de CRMA, waarover het kabinet positief is.

63 OSA komt in meerdere hoofdstukken terug. Het kabinetsbeleid t.a.v. OSA is uiteengezet in de Kamerbrief Open Strategische Autonomie d.d. 8 november 2022, zie Kamerstuk 35982-9.

64 Kamerstuk 22 112, nr. 3761.

65 COM (2023) 6689, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302113.

66 COM (2023) 162, eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023DC0162.

67 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3662.

68 Kamerstukken II 2022/23, 36200 XV, nr. 57.

69 Kamerstukken II 2021/22, 22 112, nr. 3437; Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3817.

70 COM (2023) 161 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023PC0161>.

71 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3673.

72 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3686.

De Commissie heeft op 20 november jl. besloten om het crisisdeel van de *Temporary Crisis and Transition Framework* met zes maanden te verlengen. Het kabinet is niet overtuigd van de noodzaak van verlenging, zeker gezien de rechtsgrondslag van het tijdelijke steunkader. De verlenging is bovendien schadelijk voor het gelijk speelveld op de interne markt. Daarnaast is in juni 2023 een voorstel voor een platform voor strategische technologieën voor Europa (STEP) gepresenteerd. Het kabinet ondersteunt het doel om het Europese leiderschap op het gebied van kritieke technologieën te versterken en duidelijke definiëring van deze technologieën, maar staat kritisch tegenover de voorgestelde verhogingen van de MFK-plafonds hiervoor.⁷³ Er wordt nog over een Raadspositie onderhandeld.

Ten slotte zijn in 2023 fiscale richtlijnvoorstellen gepresenteerd voor eerlijkere belastingheffing en een betere concurrentiepositie van de EU. Het kabinet is groot voorstander van het wegnemen van ongerechtvaardigde obstakels om grensoverschrijdend te ondernemen, regedruk te verminderen, belastingontwijking aan te pakken en fiscale transparantie te bevorderen, zonder afbreuk te doen aan de bescherming van werkenden, veiligheid, volksgezondheid, milieu en consumenten. Tegelijkertijd hecht het kabinet aan een goede en beheersbare samenloop van deze voorstellen, voor ondernemers en de Belastingdienst.

De Commissie zal ook een plan presenteren om de ontwikkeling van veilige, duurzame en circulaire geavanceerde materialen te stimuleren. Het kabinet ziet het behoud van technologisch leiderschap op strategische technologieën als een prioriteit en verwelkomt dit voorstel. Daarnaast heeft de Commissie ook een voorstel aangekondigd om de Europese positie op het terrein van biotechnologie te verstevigen. Het kabinet kijkt met interesse uit naar het voorstel, omdat het kabinet het potentieel ziet van biotechnologie voor de volksgezondheid en het verdienvermogen van Nederland.

Kapitaalmarktunie

Goed geïntegreerde en liquide Europese kapitaalmarkten zijn cruciaal voor de effectiviteit van de interne markt. De ontwikkeling van deze kapitaalmarkten is een belangrijke voorwaarde voor de private financiering van de energietransitie, innovatie, het concurrentievermogen en duurzame groei. Op verschillende voorstellen uit het kapitaalmarktunieactieplan is een Raadspositie of trilogoakkoord bereikt. De recentere voorstellen worden naar verwachting begin 2024 afgerond. De doelstellingen zijn hiermee echter nog niet behaald en nadere stappen op de EU-kapitaalmarkten zijn volgens het kabinet nodig.⁷⁴

Onderzoek en innovatie

Het is van strategisch en economisch belang dat Nederland en Europa blijven investeren in onderzoek en innovatie. Op basis van topwetenschap en de hele kennisketen helpt het Horizon Europe programma oplossingen te vinden voor grote maatschappelijke vraagstukken. Het kabinet ondersteunt daarom de SER dat Horizon Europe een belangrijk ankerpunt is in Europees beleid.⁷⁵ Daarnaast is kennisveiligheid een belangrijke randvoorwaarde voor Nederland in de samenwerking met derde landen. Het kabinet verwelkomt de aangekondigde voorstellen op kennisveiligheid uit de EEV, en werkt toe naar een gelijk speelveld in de EU op deze maatregelen.⁷⁶

Sociaal beleid

Er is blijvende aandacht nodig om te investeren in een dynamische en wendbare beroepsbevolking. In dit kader verwelkomt het kabinet de recent gepubliceerde mededeling over een toolbox aan maatregelen om demografische ontwikkelingen het hoofd te bieden.⁷⁷ Het tekort aan arbeidskrachten en bepaalde vaardigheden is een groeiende uitdaging op nationaal en Europees niveau. Het kabinet vindt het belangrijk om de dialoog met sociale partners en medeoverheden voort te zetten over arbeidstekorten, de gevolgen van technologische en maatschappelijke ontwikkelingen en demografie. Het kabinet verwelkomt hierom de aangekondigde *Val Duchesse Summit* tijdens het Belgische EU-voorzitterschap. Het kabinet hecht daarnaast waarde aan informatie en raadpleging van werknemers in ondernemingen of concerns met een communautaire dimensie. Daarom ziet het kabinet het voorstel tot herziening van de richtlijn betreffende Europese Ondernemingsraden met belangstelling tegemoet.

73 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3759.

74 Zie onder meer: Duitse ministerie van Financiën en Franse ministerie van Economische Zaken en Financiën, "A French-German roadmap for the Capital Markets Union", September 2023.

75 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijden van transitie", September 2023, 24.

76 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3761, Kamerstukken II 2022/23, 31 288, nr. 1003.

77 <https://open.overheid.nl/documenten/4642fa19-d4bo-qcbe-89e2-fdo610gefo86/file>.

Digitale euro

In juni 2023 heeft de Commissie voorstellen gepresenteerd voor een digitale euro.⁷⁸ Het kabinet blijft benadrukken dat een digitale euro voordelen moet hebben voor consumenten, bedrijven en de bredere economie. Het kabinet zet zich in voor stevige privacywaarborgen met aandacht voor het spanningsveld tussen deze waarborgen en de risico's op witwassen, terrorismefinanciering en fraude.⁷⁹ Dit sluit aan bij de aanbevelingen die de SER doet over de vormgeving van een eventuele digitale euro.⁸⁰ Er wordt binnen de Raad en het Europees Parlement nog onderhandeld over de digitale euro.

Bankenunie

Einde 2023 lopen de bilaterale overeenkomsten tussen lidstaten en de Single Resolution Board af waarmee brugfinanciering als achtervang voor het bankenresolutiefonds tot nu toe geregeld was. Het kabinet hoopt de gemeenschappelijke achtervang zo snel mogelijk te ratificeren en de bankenunie te voltooien. De Commissie heeft daarnaast voorstellen gepresenteerd over het crisisaanpak voor falende banken en het depositogarantiestelsel.⁸¹ De onderhandelingen hierover zijn gestart.

Herziening Stabiliteits- en Groeipact (SGP)

De Commissie heeft in april 2023 voorstellen gepresenteerd voor de herziening van het SGP en de macro-economische onevenwichtigheidsprocedure. Het kabinet steunt de middellange termijnbenadering met landspecifieke plannen voor begrotingsbeleid, investeringen en hervormingen. Tegelijkertijd stelt het kabinet een ambitieuze schuldafbouw en naleving en handhaving in het nieuwe raamwerk als voorwaarde.⁸² Er wordt nog onderhandeld over de nieuwe voorstellen.

Herstel- en Veerkrachtfaciliteit (HVF) en het Nederlandse Herstel- en Veerkrachtplan (HVP)

De implementatie van het HVF ter bevordering van het economisch herstel na de coronapandemie is in volle gang. Het is voor het kabinet van belang dat alle lidstaten zich volledig blijven inzetten voor een tijdige en effectieve implementatie van hun HVP om de economische weerbaarheid van de EU te versterken. In 2023 hebben lidstaten, inclusief Nederland, verzoeken ingediend tot aanpassing van hun HVP. Het onlangs goedgekeurde aangepaste Nederlandse plan, inclusief REPowerEU-hoofdstuk, richt zich hiermee nog meer op de groene transitie.⁸³ Zodra de onderhandelingen met de Commissie zijn afgerond dient Nederland in 2024 zijn eerste betaalverzoek in.

Tussentijdse herziening Meerjarig Financieel Kader

In juni 2023 heeft de Commissie een voorstel gepresenteerd voor een tussentijdse herziening van het EU Meerjarig Financieel Kader 2021-2027 (MFK). Het kabinet staat positief tegenover een faciliteit voor meerjarige steun aan Oekraïne. Over het verhogen van de MFK-plafonds voor STEP, additionele middelen voor migratie, externe beleid en administratieve uitgaven, een instrument voor onvoorziene rentekosten voor het EU-herstelinstrument en verruimde begrotingsflexibiliteit is het kabinet kritisch. Het uitgangspunt voor het kabinet is dat deze uitdagingen en verplichtingen opgevangen dienen te worden binnen het MFK, met waar nodig herprioritering en flexibilisering. Daarnaast zet het kabinet zich in voor een moderne begroting en is het van belang dat eventuele wijzigingen niet ten koste gaan van voor Nederland prioritaire beleidsterreinen. De Raad heeft nog geen overeenstemming bereikt.⁸⁴

78 COM (2023) 369, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0369>.

79 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3747.

80 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijdens van transities", September 2023, 52.

81 COM (2023) 225, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:225:FIN>.

82 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3699.

83 COM (2023) 574, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2023:574:FIN>.

84 Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3757.

Nieuwe eigen middelen

De Commissie heeft in juni 2023 vier nieuwe eigen middelen voorgesteld voor financiering van de EU-begroting. Hierover is op korte termijn geen besluitvorming voorzien. Het kabinet staat in principe open voor nieuwe eigen middelen op basis van inkomsten uit het EU-emissiehandelssysteem en uit het mechanisme voor koolstofgrens-correctie. Het kabinet is geen voorstander van een eigen middel op basis van de statistiek voor het bruto exploitatieoverschot van bedrijven.⁸⁵ Over het voorgestelde eigen middel op basis van Pijler 1 is nog onvoldoende informatie beschikbaar voor een kabinetsoordeel.

Douane

In mei 2023 heeft de Commissie het hervormingspakket voor de douane-unie gepresenteerd. Het doel is de belangen van de EU te beschermen door vereenvoudigde en gemoderniseerde douaneprocedures die de nalevingskosten voor overheden en bedrijven verlagen. Het kabinet steunt de noodzaak voor de herziening van het Douanewetboek van de Unie. Op onderdelen ziet het kabinet wel ruimte voor verbetering van het voorstel. Het pakket heeft onder meer betrekking op vereenvoudiging van het douaneproces, de besturing van de douane-unie en een nieuwe datagedreven in- en uitvoersystematiek.⁸⁶ Naar verwachting zal het pakket tot ver in 2024 worden besproken in de Raad.

---

⁸⁵ Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3760.

⁸⁶ Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3725.

Een sterker Europa in de wereld

In een tijd waarin geopolitieke verschuivingen de wereldorde opnieuw vormgeven, is het cruciaal dat de EU krachtig optreedt in het mondiale speelveld. Uiting hiervan moet voornamelijk in het Europese buitenlands- en veiligheidsbeleid zichtbaar worden. Escalerende conflicten aan de randen van Europa hebben de discussie over de slagkracht van de Unie en haar rol op veiligheids- en defensiegebied weer centraal gesteld. Voorbeelden hiervan zijn de voortdurende steun aan Oekraïne, complementaire EU-NAVO-samenwerking, en engagement met derde landen. Hiernaast is zicht op EU-toetreding voor veel landen een positieve impuls om hervormingen, zoals op gebied van de rechtstaat, door te voeren.

Effectiviteit EU-extern optreden

Om de geopolitieke uitdagingen waarmee de EU wordt geconfronteerd het hoofd te kunnen bieden, dienen de besluitvormingsprocedures binnen het Gemeenschappelijk Buitenland- en Veiligheidsbeleid (GBVB) versterkt en versneld te worden. In dat kader pleit het kabinet voor gekwalificeerde meerderheidsbesluitvorming op het gebied van sancties, mensenrechtenverklaringen en civiele Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensie Beleid (GVDB) missies. Nederland heeft zich in 2023 aangesloten bij de *Group of Friends for QMV*. Samen met gelijkgezinde landen wordt zo getracht het draagvlak binnen de Raad voor effectievere besluitvorming te vergroten. De EU als geheel kan effectiever opereren door coherent op te treden en een geïntegreerd buitenlands beleid te voeren. Om de geopolitieke unie verder gestalte te geven zet het kabinet ook onder andere in op het vertalen van de EU's economische- en marktmacht naar diplomatieke en geopolitieke invloed. Voorbeelden hiervan zijn het Strategisch Kompas, het EU *anti-coercion* instrument en een meer effectief sanctiebeleid.

Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid

Een belangrijke prioriteit is voortzetten van de militaire steun aan Oekraïne, het aanvullen van eigen voorraden en in licht daarvan het verhogen van de productiecapaciteit van de Europese defensie-industrie. Het kabinet hoopt komend jaar voort te bouwen op de aanzienlijke stappen die recent gezet zijn op het GVDB. Het Strategisch Kompas vormt het richtsnoer voor de verdere versterking van het GVDB.⁸⁷ Voorbeelden van verordeningen die hieraan moeten bijdragen is de *European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act (EDIRPA)*, die in oktober 2023 in werking is getreden.⁸⁸ Hiermee wordt op korte termijn tot en met 2025 EUR 300 mln. beschikbaar gesteld voor gezamenlijke aanschaf van wapens en munitie.⁸⁹ Daarnaast is dit jaar de *Act in Support of Ammunition Production (ASAP)* in werking getreden. Met dit instrument wordt eveneens op korte termijn tot en met 2025 EUR 500 mln. beschikbaar gesteld om de Europese defensie-industrie te ondersteunen bij het opschalen van productie van munitie en raketten. In het voorjaar van 2024 zal de Commissie een *European Defence Industry Strategy* en bijbehorende verordening presenteren voor het *European Defence Investment Programme (EDIP)*. EDIP moet het structurele opvolginstrument worden van de korte termijn instrumenten ASAP en EDIRPA, die in 2025 aflopen.

Het kabinet verwelkomt deze EU-inspanningen om de defensiesector te versterken en de samenwerking tussen lidstaten te stimuleren. Het is daarbij van belang om waar mogelijk aansluiting te zoeken met de geëigende NAVO-processen, initiatieven en agentschappen. Het kabinet zet in op de verdere ontwikkeling van de EU als leidende speler in de wereld op het gebied van cyber, bijvoorbeeld middels het *Cyber Diplomacy Toolbox*. Hiernaast hecht het kabinet grote waarde aan de geactualiseerde EU-strategie voor maritieme veiligheid. Het kabinet verwelkomt ook de *EU Space Strategy for Security and Defence (EUSSSD)*⁹⁰, aangezien het ruimtedomein essentieel is voor de welvaart, veiligheid en open strategische autonomie van de Europese Unie.

Een belangrijk punt binnen het Strategisch Kompas is de ontwikkeling van de snel inzetbare EU-capaciteit (*Rapid Deployment Capacity, RDC*). Nederland steunt de verdere uitwerking van de RDC, met als doel operationeel te zijn in 2025.⁹¹ Als belangrijk onderdeel van de operationalisering van de RDC wordt het militair-strategisch hoofdkwartier van de EU, de *Military Planning and Conduct Capability (MPCC)*, richting 2025 verder versterkt. Nederland steunt deze uitbreiding en versterking van het MPCC. Een sterke EU als veiligheidsactor draagt bij aan een sterkere NAVO. De gezamenlijke en eensgezinde reactie van de EU en de NAVO op de dag van de Russische

87 COM (2023) 1525, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1525#d1e646-7-1>.

88 COM(2022) 0219, eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CONSIL:PE_40_2023_REV_1.

89 COM (2022) 349, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0349>.

90 JOIN (2023) 9, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023JC0009>.

91 Geannoteerde agenda Raad Buitenlandse Zaken Defensie d.d. 23 mei 2023, Kamerstuk 21501-28-253.

invasie in Oekraïne is een goed voorbeeld hiervan, maar ook nieuwe crises zoals in Kosovo waar EU-NAVO militaire samenwerking bijdraagt aan stabiliteit op het Europese continent. Nederland zal zich blijvend inzetten voor verdere EU-NAVO samenwerking, ook met het oog op nieuwe veiligheidsuitdagingen op het gebied van hybride dreigingen, kritieke infrastructuur, cyberweerbaarheid, klimaatverandering alsook disruptieve technologieën. Daarnaast is het van belang dat onnodige duplicatie tussen deze twee organisaties voorkomen wordt. De SER onderstreept het belang van meerderheidsbesluitvorming binnen het GBVB, een interne markt voor defensiemateriaal en het streven naar meer strategische autonomie.⁹²

EU-uitbreiding

EU-uitbreiding heeft in het verleden bijgedragen aan vrede, veiligheid en stabiliteit in de buurlanden en in de relatie met de EU. Ook is een reëel vooruitzicht op lidmaatschap kan voor landen een belangrijke drijfveer zijn om hervormingen op het gebied van democratie en de rechtsstaat door te voeren. Voor het kabinet staat voorop dat een toekomstige uitbreiding van de Unie zowel de nieuwe lidstaten als de Unie moet versterken. Uitgangspunt is dat de EU ook met nieuwe lidstaten een sterke en legitieme actor blijft, die effectief kan handelen en geopolitieke en economische ambities waar kan maken. Ten aanzien van EU-uitbreiding hanteert het kabinet overname, implementatie en handhaving van het EU-acquis alsook de Kopenhagencriteria als uitgangspunt voor voortgang van (potentiële) kandidaat-lidstaten in het toetredingsproces. Het goed functioneren van de rechtsstaat en respecteren van grondrechten en fundamentele waarden staan hierbij centraal. In aanvulling hierop hecht het kabinet bijzondere waarde aan aansluiting door kandidaat-lidstaten bij het GBVB. Het kabinet blijft de (potentiële) kandidaat-lidstaten steunen in het kader van het toetredingsproces, onder andere via het MATRA-programma.

Het kabinet blijft invulling geven aan versterkte betrokkenheid bij de Westelijke Balkan landen. Hierbij staan behoud van stabiliteit, en steun bij de versterking van de rechtsstaat in het kader van het EU-toetredingsproces centraal. In de komende periode zal de Unie haar absorptiecapaciteit om nieuwe lidstaten op te kunnen nemen in ogenschouw nemen. Het kabinet acht een gedegen voorbereiding om nieuwe lidstaten te kunnen absorberen cruciaal. Daarbij dienen tijdig de implicaties van uitbreiding goed in kaart gebracht te worden. Het kabinet vindt dat de EU dit in ieder geval op zes terreinen moet doen: rechtsstaat, democratie en grondrechten; geopolitiek en veiligheid; financiën; interne markt; migratie en institutionele architectuur. Voor het kabinet staat voorop dat ook een uitgebreide Unie een sterke en legitieme actor blijft met goed functionerende instellingen en rechtsorde, om zo te kunnen handelen om ambities waar te maken. Toekomstige uitbreiding mag de EU en haar handelingsvermogen niet verzwakken. Ook moet voorkomen worden dat uitbreiding negatieve gevolgen heeft gerelateerd aan het vrij verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen. De SER benadrukt ook het belang van het behoud van handelingsvermogen bij uitbreiding.⁹³ Daarnaast is het van belang om oog te houden voor voldoende draagvlak onder EU-burgers voor uitbreiding.

EU-steun Oekraïne

Het is existentieel voor Oekraïne dat het zich kan blijven verweren tegen de huidige, en mogelijke toekomstige, Russische agressie. Het kabinet zet onverminderd in op het zoveel als mogelijk en voor zo lang als nodig steunen van Oekraïne om zijn soevereiniteit en territoriale integriteit te verdedigen. De Unie is de grootste steunverlener van Oekraïne en zal ook in 2024 haar steun voortzetten op militair, humanitair, financieel, en diplomatiek vlak. In lijn met de moties van de leden Piri⁹⁴ en Amhaouch⁹⁵ staat het kabinet positief tegenover respectievelijk structurele vormgeving van de financiële EU-steun aan Oekraïne en een Europees programma voor herstel en wederopbouw. Het kabinet steunt de actieve rol van de EU ten aanzien van de Oekraïense Vredesformule en om een zo groot mogelijk draagvlak voor een duurzame en rechtvaardige vrede te bewerkstelligen.

Via de Europese Vredesfaciliteit (EPF) heeft de EU inmiddels EUR 5,5 miljard vrijgemaakt voor militaire steun aan Oekraïne. Ook lopen er momenteel gesprekken voor meerjarige steun binnen de EPF. In dit kader speelt EU *Military Assistance Mission* (EUMAM) ook een belangrijke rol. Dit is een trainingsmissie waarmee Oekraïense militairen op EU-grondgebied worden getraind. Het gestelde doel om 30.000 Oekraïense soldaten te trainen is inmiddels behaald en wordt naar boven bijgesteld naar 40.000 militairen. Nederland neemt deel aan deze

92 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijdens van transities", September 2023, 19.

93 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijdens van transities", September 2023, 55.

94 Kamerstukken 21501-20 nr. 1829.

95 Kamerstukken 21501-20 nr.1768.

militaire assistentiemissie. Ook blijven Nederland en de EU zich inzetten voor de strijd tegen straffeloosheid. Het kabinet hecht grote waarde aan het vervolgen en berechten van internationale misdrijven gepleegd in Oekraïne. Nederland steunt actief verschillende accountability initiatieven, zoals het schaderegister, het International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine, en forensische missies naar Oekraïne onder de vlag van het ICC. Tevens heeft Nederland gastlandschap aangeboden voor een toekomstig agressie-tribunaal.

Conflicten aan de randen van Europa

Naast de Russische oorlog tegen Oekraïne heeft Europa met meer conflicten aan haar randen te maken. Ten aanzien van de verhoudingen tussen Servië en Kosovo, en in Bosnië-Herzegovina, bestaan er risico's dat de niet opgeloste politieke conflicten leiden tot hernieuwd geweld. De veiligheidssituatie is een wankel evenwicht: relatief stabiel, maar in geval van escalatie zijn niet alle landen in staat om de binnenlandse stabiliteit te bewaren en/of zich zelfstandig tegen eventuele buitenlandse agressie te verdedigen.⁹⁶ Ten aanzien van Armenië en Azerbeidzjan benadrukt het kabinet het belang van een duurzaam vredesakkoord, inclusief wederzijdse erkenning van territoriale integriteit, en EU-steun ten behoeve van de veiligheid, stabiliteit en democratische hervormingen van Armenië. Daarnaast dienen opties voor gepaste maatregelen op tafel te blijven, in geval van verdere escalatie of geweld door Azerbeidzjan. Ook onze bijdrage aan vrede, veiligheid en stabiliteit in de landen van het Zuidelijk Nabuurschap en het bredere Midden-Oosten blijft van groot belang. Daarnaast versterken ook de recente ontwikkelingen in de Sahel en de incidenten in de Baltische zee het belang van onze veiligheidsinzet.

Relaties met derde landen

De geloofwaardigheid van de EU als geopolitieke actor staat of valt met een gecoördineerde en effectieve bijdrage aan de stabiliteit en welvaart van de nabuurschapsregio. Het kabinet is daarom voorstander van brede partnerschappen, politieke dialogen en intensievere samenwerking op basis van gedeelde ambities en waarden en wederkerigheid met de nabuurschapslanden en (potentieel) kandidaat-lidstaten. Ook handelsakkoorden vormen een belangrijk geopolitiek instrument om relaties met partnerlanden te verdiepen. Daarbij staan de rechtsstaat, de waardenagenda en de behartiging van Nederlandse en Europese kernbelangen centraal. Deze samenwerking dient zich toe te spitsen op gebieden als connectiviteit, energie- en voedselzekerheid, duurzaamheid en migratie. Het kabinet blijft zich ook inzetten voor een positief en stabiel partnerschap tussen de EU en het Verenigd Koninkrijk. Juist in het kader van de huidige geopolitieke uitdagingen is een goede relatie met een gelijkgezinde partner zoals het VK van grote waarde.

Ten aanzien van de EU-Turkije-relatie zet het kabinet zich in voor een gefaseerde, proportionele en omkeerbare samenwerking op onderwerpen van wederzijds belang. Te denken valt daarbij aan migratie, klimaat, terrorismebestrijding en regionaal beleid. Ook de EU zet in op versterking van relaties met Afrikaanse landen, onder meer via het EU-Afrika partnerschap. Dit partnerschap wordt versterkt met de uitvoering van de EU-connectiviteitsstrategie (*Global Gateway*) voor Afrika in de periode 2021-2027. De EU steunde de toetreding van de AU tot de G20, een grotere rol voor de AU t.a.v. vrede- en veiligheidsmissies in Afrika en werkt in samenwerking met Afrikaanse landen aan oplossingen voor het graantekort als gevolg van de Russische invasie van Oekraïne.

Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Het kabinet steunt een actieve EU-handelsagenda met het oog op welvaarts-groei, diversificatie van handelsstromen, het verminderen van de risico's van strategische afhankelijkheden, toegang tot kritieke grondstoffen en verdieping van samenwerking met partners. Handelsakkoorden tussen de EU en derde landen vormen daarbij een belangrijk instrument. Inmiddels vindt zo'n 44% van de internationale handel van de EU plaats met landen waarmee de EU een handelsakkoord heeft.⁹⁷ Zoals gebruikelijk zal het kabinet bij handelsakkoorden elk onderhandelingsresultaat afzonderlijk beoordelen. Afspraken over handel en duurzame ontwikkeling blijven van onverminderd belang voor Nederland. De implementatie van EU-handelsinstrumenten, waaronder het aanstaande anti-dwang instrument⁹⁸, zal ook belangrijk onderdeel van EU-handelsbeleid blijven vormen. Aansluitend zal WTO-modernisering centraal staan in EU-handelsbeleid.

96 Kamerstuk 29521, nr. 462.

97 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5742.

98 Kamerstuk 22112, nr. 3714.

Ook is er een belangrijke stap gezet met het Commissievoorstel voor een *Critical Raw Materials Act* (CRMA).⁹⁹ Het Commissievoorstel sluit goed aan bij de vorig jaar gepubliceerde nationale grondstoffenstrategie¹⁰⁰, met als doel vergroting van de leveringszekerheid door o.a. diversificatie van handelspartners. Naar aanleiding van de CRMA zal de Commissie meer strategische grondstoffenpartnerschappen sluiten met derde landen, zoals in Afrika en Latijns-Amerika.

Nederland zal ook het komende jaar blijven zoeken naar mogelijkheden om de EU-samenwerking op het gebied van ontwikkelingssamenwerking verder te versterken om gezamenlijk een grotere ontwikkelingsimpact te genereren en de Unie sterker, effectiever en zichtbaarder te maken, om zo bij te dragen aan de geloofwaardigheid van de EU als partner, de impact van ontwikkelingssamenwerking te vergroten en bij te dragen aan het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) wereldwijd. Het kabinet acht een effectieve inzet van het Instrument voor het Nabuurschap, Ontwikkeling en Internationale Samenwerking (NDICI) en de verdere uitwerking van de *Team Europe* aanpak en de *Global Gateway* strategie tevens van groot belang. De veranderende geopolitieke context vraagt om een zichtbaar, eensgezind en geïntegreerd optreden van de EU in de wereld. De *Global Gateway* biedt hiervoor een belangrijk kader. In lijn met de motie van de leden Klink en Amhaouch¹⁰¹ zal het kabinet ook actief op zoek gaan naar kansen om door middel van Delegated Cooperation EU-middelen aan te wenden als hefboom voor het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkings- en buitenlandbeleid.

---

99 Kamerstuk 22112, nr. 3686. Voor de CRMA, zie verder hoofdstuk 3.

100 Kamerstuk 32 852, nr. 224.

101 Kamerstuk 34 952, nr. 166.

Bevordering van onze Europese levenswijze

Het kabinet blijft zich inzetten om gelijke rechten, non-discriminatie en mediavrijheid in de EU te beschermen. Samenwerking tussen lidstaten en instituties blijft essentieel om grensoverschrijdende veiligheidsdreigingen het hoofd te bieden. Het kabinet verwelkomt dan ook de Commissievoorstellen voor de aanpak van mensen-smokkel. Een effectief en menswaardig migratiebeleid vraagt daarnaast om een versterkte samenwerking met landen van herkomst en doorreis en afronding van de onderhandelingen over het Asiel- en Migratiepact. Op het gebied van gezondheidszorg zet het kabinet zich in om leveringszekerheid van medicijnen en medische goederen te vergroten. Het kabinet zal de voorstellen op onderwijsgebied nauwgezet volgen.

Emancipatie van vrouwen en lhbtqi+ personen

Het kabinet maakt zich onverminderd zorgen over de *pushback* op vrouwenrechten, seksuele reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en gelijke rechten van lhbtqi+ personen binnen de EU. Daarom zet het kabinet zijn actieve emancipatie- en antidiscriminatiebeleid voort en zet zich in voor *gendermainstreaming*. Ook blijft het kabinet zich inzetten voor diversiteit en inclusiviteit in de sport. Verder ondersteunt het kabinet de Commissie in de inbreukzaak tegen Hongarije, naar aanleiding van de anti-lhbtqi-wetswijzigingen die in 2021 werden aangenomen. Ook blijft het kabinet zich er voor inzetten om deze waarden als EU actief internationaal uit te dragen en afspraken hierover binnen de Verenigde Naties te beschermen en te bevorderen. Onder het Spaanse voorzitterschap zijn in 2023 ministeriële verklaringen ondertekend over waarborging van gendergelijkheid, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, en over het waarborgen en bevorderen van gelijke rechten van lhbtqi+ personen in Europa.¹⁰² Het Belgische voorzitterschap zal in de vorm van een conferentie ook aandacht schenken aan gelijke rechten voor lhbtqi+ individuen, dat nauw zal worden afgestemd met het IDAHOT-forum van de Raad van Europa in Den Haag. Voorgenoemde brede inzet op SRGR en gelijke rechten van lhbtqi+ personen in de EU past binnen het in 2022 geïntroduceerde feministische buitenlandbeleid.¹⁰³

Discriminatie en antisemitisme

Uit onderzoek van het EU-grondrechtenagentschap over 2023 blijkt dat discriminatie op diverse gronden nog altijd voorkomt in de EU.¹⁰⁴ Het kabinet benadrukt dan ook het belang van de uitvoering van het eerder aangenomen EU-actieplan tegen racisme 2020-2025, de EU-strategie ter bestrijding van antisemitisme en ter bevordering van het Joodse leven (2021-2030) en de Raadsconclusies die in maart 2022 zijn aangenomen over de bestrijding van racisme en antisemitisme. Het kabinet heeft met het Nationaal Programma van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme gehoor gegeven aan de oproep van de Commissie tot een integrale aanpak van discriminatie en racisme. Verder wordt op dit moment gewerkt aan een Nationale Strategie Antisemitismebestrijding.

Veiligheid

Een gecoördineerde, integrale aanpak van de dreigingen voor de interne veiligheid van de EU is van belang. Het kabinet nodigt de Commissie uit om verder een multidisciplinaire aanpak tegen de georganiseerde misdaad te ontwikkelen. Belangrijke uitgangspunten hierbij zijn voor het kabinet onder andere de weerbaarheid van logistieke knooppunten en de ontwrichting van criminele geldstromen. Verder zet Nederland in op het beter mogelijk maken van het volgen van voertuigen over de grens binnen de richtlijn voor het Europees onderzoeksbevel en een sterke positie van de rechtshandhaving in het digitale domein. Bovendien is een nauwe, coherente samenwerking tussen EU-agentschappen zoals Europol, Eurojust, Frontex en andere en organen zoals het EOM en OLAF noodzakelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de lidstaten om veiligheidsuitdagingen effectief aan te pakken.

Het kabinet verwelkomt de aandacht van de Commissie op georganiseerde criminaliteit en drugshandel via Europese havens en de oproep van het Europees Parlement om te komen tot een Europese havenstrategie.¹⁰⁵ In oktober 2023 heeft de Commissie een routekaart gepresenteerd ter bestrijding van drugshandel en georganiseerde criminaliteit. Het kabinet is positief over de multidisciplinaire insteek en de aandacht voor ondergronds bankieren, *downstream disruption* en de bestuurlijke aanpak. Wel moet goed worden gekeken naar de uitwerking

102 <https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/events/conference-on-guaranteeing-sexual-and-reproductive-rights-in-europe/> en <https://www.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/SRHR-MINISTERIAL-DECLARATION-SIGNED.pdf> en https://www.igualdad.gob.es/ministerio/dgltbj/Documents/DECLARACION%20C3%93N_Firmada.pdf.

103 Kamerstuk II 2022/2023, 34 952 nr. 182.

104 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-fundamental-rights-report-2023_en_1.pdf.

105 EP (2023) 2059, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TRAN-PR-750225_EN.pdf.

van het actieplan en aansluiting op bestaande initiatieven. Ook verwelkomt het kabinet het voornemen van de commissie om het juridische kader omtrent mensensmokkel te herzien.

Recente aanslagen op Europees grondgebied laten zien dat terrorisme een reële dreiging blijft voor de interne veiligheid van de EU. Regionale conflicten, zoals in het Midden-Oosten of in Afrika, kunnen aanjagers vormen voor terrorisme en extremisme in de EU. De terroristische dreiging richting Nederland is in 2023 toegenomen. Bovendien is de dreiging diffuser en complexer.¹⁰⁶ Radicalisering op jonge leeftijd is een groeiende zorg en zowel zichtbaar binnen het jihadisme als binnen rechts-terrorisme. Online verspreiding van extremistische en terroristische content draagt bij aan deze ontwikkeling. Het kabinet nodigt de Commissie uit om de aanpak van online extremisme en terrorisme verder te ontwikkelen en daarbij in het bijzonder aandacht te hebben voor de mogelijkheden die initiatieven in het digitale domein bieden, zoals de implementatie van de Digital Services Act en de AI Act. Tot slot is in 2023 nog geen Raadspositie bereikt op de verordening ter voorkoming en bestrijding van online seksueel kindermisbruik (CSAM). Het kabinet stelt zich constructief op in de onderhandelingen hierover.

Migratie

De migratiedruk naar de EU is het afgelopen jaar via alle migratieroutes wederom toegenomen¹⁰⁷. Geopolitieke instabiliteit, demografische trends en klimaatverandering zullen de komende jaren blijven zorgen voor een hoge migratiedruk. Het kabinet streeft naar een effectief en humaan gemeenschappelijk Europees asielstelsel dat bescherming biedt aan hen die daar recht op hebben en komt tot effectieve terugkeer van hen die hier niet mogen blijven. Het kabinet verwelkomt daarom ten zeerste dat de lidstaten overeenstemming hebben bereikt over alle voorstellen uit het Asiel- en migratiepact¹⁰⁸ en hoopt op spoedige afronding van de trilogie vóór de Europese verkiezingen. Om meer grip te krijgen op migratie, zet het kabinet bovendien in op brede partnerschappen met belangrijke doorreis- en herkomstlanden om zo irreguliere migratie te beperken, terugkeer te bevorderen en migranten te beschermen.

| 20 |

De JBZ-Raad van 19 oktober jl. heeft ingestemd met de door de Commissie voorgestelde verlenging van de werking van de Richtlijn Tijdelijke Bescherming tot en met 4 maart 2025. Het kabinet steunt deze verlenging, gezien de voortdurende oorlog. Tegelijkertijd roept het kabinet de Commissie op om tijdig werk te maken van voorstellen voor een EU-gecoördineerde aanpak voor verblijf en terugkeer van ontheemden uit Oekraïne na maart 2025.

Media en Cultuur

Op 21 juni 2023 is de Raadspositie over een Europese verordening over mediavrijheid vastgesteld.¹⁰⁹ Het Europees Parlement kwam op 3 oktober jl. tot een onderhandelingsmandaat. Het voorzitterschap van de Raad hoopt voor het einde van het jaar een definitief akkoord te bereiken. Het Belgische voorzitterschap in 2024 zal naar verwachting prioriteit geven aan het thema digitale transformatie in de culturele en creatieve sectoren en industrieën (CCSI), wat aansluit op Nederlandse prioriteiten. Naar verwachting zullen Raadsconclusies over het vergroten van publieksparticipatie met betrekking tot de creatieve en culturele sectoren via het bevorderen van datagedreven werken behandeld worden.

Volksgezondheid

Met de vernieuwde wetgeving rondom ernstige grensoverschrijdende gezondheidsdreigingen en de daaraan gerelateerde instrumenten, is de coördinerende rol van de EU uitgebreid. Het is belangrijk dat de EU daar haar verantwoordelijkheid neemt. In de huidige geopolitieke context is het belang van leveringszekerheid van medische producten toegenomen. Hierom zet het kabinet zich ook in Europees verband in voor een goede balans tussen beschikbaarheid, toegankelijkheid en betaalbaarheid van geneesmiddelen. Op het gebied van leefstijl en preventie streeft het kabinet, in lijn met het *Europe Beating Cancer Plan*, onder meer naar een rookvrije generatie in 2040. Om de consumptie van tabak en aanverwante producten verder te ontmoedigen, is het kabinet voorstander van ambitieuze herzieningen van de relevante EU-richtlijnen. Ook dementie, kanker en post-Covid zijn prioritaire thema's, waarbij Nederland inzet op meer slagkracht op EU-niveau op het gebied van onderzoek en innovatie.

¹⁰⁶ NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland', www.nctv.nl/onderwerpen/dtn.

¹⁰⁷ <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/eu-migration-policy/>.

¹⁰⁸ Kamerstuk 2022/2023 22 112, nr. 3673.

¹⁰⁹ Kamerstukken II 2022/23, 22 112, nr. 3724.

In het adresseren van uitdagingen op het terrein van vergrijzing en gebrek aan personeel speelt digitalisering een belangrijke rol. Het kabinet steunt de huidige en aankomende voorzitter om het wetsvoorstel voor een Europese ruimte voor gezondheidsgegevens (EHDS) voor de Europese verkiezingen af te ronden.

Crisismanagement en civiele bescherming

De Rijksbrede Risicoanalyse Nationale Veiligheid (RbRa) laat zien dat de gevolgen van klimaatverandering, pandemieën en hybride dreigingen de grootste risico's voor Nederland vormen.¹¹⁰ Aan de randen van Europa en binnen de EU zorgen deze dreigingen voor toenemende noodzaak tot versterkt Europees crisismanagement en versterkte civiele bescherming. Als antwoord hierop is de Commissie voornemens het Uniemechanisme voor civiele bescherming (UCPM) breder en vaker in te zetten. Het *Emergency Response Coordination Centre* (ERCC) dat noodhulp binnen- en buiten de EU coördineert, is sterk gegroeid. Het kabinet vindt het belangrijk dat de Raad in tijden van crisis verantwoordelijk blijft voor politieke sturing, mede vanwege de democratische legitimiteit van beslissingen die veel invloed kunnen hebben op burgers.

Onderwijs

In 2024 zullen de Commissie en lidstaten verder werken aan het verwezenlijken van de Europese onderwijsruimte (EEA). De EEA wordt momenteel geëvalueerd voor vervolg na 2025. Ter voorbereiding van de tussentijdse evaluatie heeft Nederland gereageerd op de 'call for evidence' vanuit de Commissie met een position paper.¹¹¹ Hiermee is tevens een eerste reactie gegeven op het advies van de Onderwijsraad 'Actief in Europa'¹¹² dat het kabinet tot een proactievare inzet oproept, zoals ook aangehaald in voorgenoemd SER-rapport.¹¹³

Naar verwachting zal het Belgische voorzitterschap aandacht schenken aan recente Commissievoorstellen ter herziening van het leermobiliteitskader als onderdeel van het Skills and Talent Mobility Package.¹¹⁴ De Commissie wil mobiliteit meer als 'recht' voor iedereen dan als 'kans' voor enkelen benaderen. De herziening richt zich op het identificeren en wegnemen van barrières die scholieren, studenten, leraren, jeugdwerkers en sportstaf ervaren in hun keuze om al dan niet deel te nemen aan leermobiliteit en op het scouten van talent- ook buiten de EU. Nederland heeft in de voorbereidingsfase van dit voorstel een *position paper* met de Commissie gedeeld.¹¹⁵ Uitgangspunt hierbij is dat leermobiliteit de opwaartse convergentie binnen de EU stimuleert en kansenongelijkheid bestrijdt. Het kabinet vindt hierbij een balans in de leermobiliteitsstromen van groot belang.

De Commissie zal in 2024 met een pakket over hoger onderwijs komen. Hierin zullen onder meer blauwdrukvoorstellen zitten voor een *Gezamenlijk Europees Diploma* – waarvoor sinds 2023 een pilot loopt en Nederland deelneemt. Het kabinet is voorstander van samenwerking tussen hogeronderwijsinstellingen binnen de Europese hogeronderwijsruimte (EHEA) en de EEA. Het is echter van belang dat bestaande trajecten benut worden en de resultaten van de pilot zorgvuldig geëvalueerd worden voordat verdere stappen ondernomen worden.

Verder heeft de Commissie op verschillende terreinen voorstellen gepubliceerd die aan onderwijs raken, met name in relatie tot de duurzaamheids- en digitaliseringstransities. Zo bevat de *Net-Zero Industry Act* (NZIA) een voorstel voor NZIA-Academies die leerprogramma's zullen ontwikkelen.¹¹⁶

De beoogde AI-verordening zal AI-toepassingen in het onderwijs in bepaalde gevallen aanmerken als hoogrisico-systemen, waardoor daaraan bepaalde eisen gesteld worden. Het kabinet maakt bij de beoordeling van dergelijke voorstellen een afweging op basis van de beoogde doelstellingen, de beperkte EU-competenties op onderwijsgebied en de autonomie van onderwijsinstellingen.

110 Kamerstuk 2022/2023 30 821 nr. 165.

111 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/09/15/position-paper-over-de-call-for-evidence-van-de-tussentijdse-evaluatie-van-de-europese-onderwijsruimte-2020-2023>.

112 Kamerstuk 2022/23, 21501-34, nr. 401.

113 SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijden van transitie", September 2023, 58.

114 COM (2023) 715 final en bijbehorende voorstellen, zie https://commission.europa.eu/publications/communication-skills-and-talent-mobility_en.

115 Kamerstuk II 2022/23, 22 112, nr. 371.

116 COM (2023) 161 final.

Een nieuwe impuls voor de Europese Democratie

Een gemeenschap die geworteld is in democratische waarden, functioneert goed wanneer instellingen op legitieme wijze macht uitoefenen, grondrechten worden beschermd en toegang tot het recht is gewaarborgd. Transparante en effectieve besluitvorming, verantwoordingsplicht, goed bestuur door de EU-instellingen en erkenning van de zorgen van de burgers dragen bij aan de democratische legitimiteit van de EU. Nederland heeft belang bij een Unie die is verankerd in democratie, is verbonden door gedeelde waarden en rechtsstatelijkheid en die resultaten boekt.

Rechtsstaat

Respect voor de rechtsstaat is het fundament van de Europese samenwerking. Voor die samenwerking is het immers van het grootste belang dat het Unierecht uniform wordt toegepast en nageleefd en dat lidstaten elkaar onderling vertrouwen. Daar waar lidstaten de rechtsstatelijke beginselen die in de Verdragen zijn neergelegd, schenden, is handhaving geboden. Het kabinet steunt de Commissie dan ook in haar rol als hoedster van de Verdragen en blijft de Commissie oproepen deze rol daadkrachtig en consequent te vervullen. Het kabinet zet hierbij onverminderd in op de zo volledig en adequaat mogelijke toepassing van de beschikbare instrumenten. Uit de verschillende lopende rechtsstaatshervormingen in Hongarije en Polen, blijkt dat de inzet van het financiële instrumentarium daadwerkelijk aanzet tot actie. Dat is positief. Het kabinet blijft er op toezien dat de Commissie zorgvuldig toetst of deze landen aan alle relevante criteria voldoen, alvorens de EU-middelen worden vrijgegeven.¹¹⁷

Daarnaast blijft het kabinet nadenken over hoe de effectiviteit van het bestaande instrumentarium kan worden vergroot en eventueel verder kan worden ontwikkeld. Zo wil het kabinet de rol van de sectorraden (de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken en de Raad Onderwijs, Jeugd, Cultuur en Sport (Media)) versterken bij het bespreken van de follow-up van het Rechtsstaatsrapport. Een ander voorbeeld is de inzet van het kabinet om in het Financieel Reglement een expliciete verplichting op te nemen tot eerbiediging van grondrechten en de naleving van het EU-Handvest van de Grondrechten bij de implementatie van EU-fondsen. Hiernaast blijft het kabinet door regelmatig deel te nemen aan Hofzaken een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een EU-rechtelijke kader voor rechtsstatelijkheid.

In de EU-strategie voor de Rechten van het Kind heeft de Commissie een initiatief toegezegd voor het ondersteunen van de ontwikkeling en verbetering van geïntegreerde kindbeschermingssystemen dat alle relevante instanties en diensten in de lidstaten ertoe aanzet om beter te samen te werken en de belangen van het kind voorop te stellen. Het kabinet onderschrijft dit belang en werkt aan de verbetering en vereenvoudiging van de jeugdbeschermingsketen.

Consumentenbescherming

De Commissie zal blijven werken aan de verdere uitwerking van de Europese Consumentenagenda. Het streven is de onderhandelingen over het Commissievoorstel rondom de rol van de consument in de groene transitie dit jaar af te ronden. Ook verschijnt in het najaar naar verwachting een aanvullend pakket met wetgevende voorstellen van de Commissie waarin effectieve handhaving, pakketreizen en geschilbeslechting worden geadresseerd. Het kabinet ondersteunt de verdere stappen binnen de Europese Consumentenagenda en kijkt uit naar de presentatie van het pakket.

Europese democratie

Vrije toegang tot informatie maakt deel uit van de Europese identiteit en van een goed functionerende democratie. De openheid van onze samenleving wordt helaas misbruikt door externe actoren die de publieke opinie manipuleren en democratische processen beïnvloeden. De EU voelt daarom steeds meer de noodzaak om de democratie te beschermen. Uitgesproken voorbeeld hiervan is het eerder aangekondigde *Defence of Democracy package*. De Commissie is voornemens dit pakket op 12 december a.s. te presenteren.

Van belang is verder ook een stevige gezamenlijke aanpak van desinformatie. Zo gebruiken statelijke actoren bewust desinformatie in hun heimelijke pogingen de meningen van de bevolking in de EU te beïnvloeden. Dit kan een negatieve impact hebben op de democratische rechtsstaat en de integriteit van verkiezingen in

lidstaten en die voor het Europees Parlement. Het beleid van de EU rondom desinformatie is onderdeel van het *European Democracy Action Plan*.

Het op 3 mei jl. gepresenteerde voorstel van de Commissie voor een richtlijn¹¹⁸ en een gezamenlijke mededeling¹¹⁹ ter bestrijding van corruptie binnen de EU, draagt bij aan een integrale EU-aanpak om corruptie te voorkomen en te bestrijden, en daarmee aan de bescherming van de democratische rechtsstaat in de gehele Unie. Corruptie kan echter beter worden voorkómen dan achteraf (met strafrecht) worden bestreden. Een gedegen integriteitsbeleid en de uitvoering daarvan op lokaal, regionaal en landelijk niveau is één van de belangrijkste preventieve instrumenten in de strijd tegen corruptie. Het kabinet beziet hoe het anti-corruptiebeleid goed kan worden aangesloten op bestaande en nieuwe initiatieven voor de bevordering van de integriteit van het openbaar bestuur om zo elkaar te versterken. Voorts blijft het kabinet zich actief inzetten om de toetreding van de EU tot het EVRM te bewerkstelligen, een belangrijk instrument voor de bescherming van grondrechten.

Daarnaast zal de discussie over een nieuwe Europese Kiesakte worden vervolgd. Aangezien verschillende lidstaten, waaronder Nederland, bezwaren hebben tegen elementen uit het initiatiefvoorstel van het Europees Parlement en er binnen de Raad besloten wordt met unanimité op dit dossier, is het onwaarschijnlijk dat er een nieuwe Kiesakte is voor de Europese verkiezingen van 2024.¹²⁰ De Nederlandse inzet tijdens de Raadsonderhandelingen is conform het kabinetsstandpunt¹²¹ en in lijn met de aangenomen motie-Strolenberg c.s.¹²² en de overgenomen motie-Bisschop.¹²³

Pre-enlargement policy reviews

Ook een uitgebreide EU moet een sterke en legitieme actor blijven, waarin de rechtsstaat en grondrechten worden gerespecteerd, en instellingen goed functioneren. De Commissie is voornemens in het voorjaar van 2024 een drietal *pre-enlargement policy reviews* uit te brengen. Zoals aangegeven in hoofdstuk 4 is het nodig dat de EU in kaart brengt wat de gevolgen van mogelijke uitbreiding zullen zijn, zodat zij zich kan voorbereiden op het absorberen van nieuwe leden. Er ligt een belangrijke taak voor EU lidstaten om dit proces verder vorm te geven in consultatie met de Commissie.

Transparantie

De inzet van het Nederlandse kabinet om het EU-transparantiebeleid te moderniseren en de EU-besluitvormingsprocedures inzichtelijker en toegankelijker te maken gaat onverminderd door. Zo blijft het kabinet inzetten op de niet-gerealiseerde punten uit het non-paper van 2019, waaronder i) de herziening van de transparantieverordening ii) de herziening van de interne Limité-richtsnoeren van de Raad zodat minder Raadsdocumenten de Limité-markering krijgen en de Limité-markering van documenten tijdig wordt opgeheven en iii) het toezien op snelle totstandkoming en ingebruikname van de inter-institutionele wetgevingsdatabase (One-stop IT-shop). Ten aanzien van deze inter-institutionele wetgevingsdatabase heeft de Commissie aangegeven dat de eerste versie eind 2023 voor het publiek beschikbaar is.¹²⁴ Het kabinet ziet dit als een positieve ontwikkeling.

Verder is de Commissie in juni jl. met een voorstel gekomen tot oprichting van een interinstitutioneel Ethiekorgaan.¹²⁵ Het orgaan zou worden belast met het opstellen van ethische minimumstandaarden, het organiseren van gedachtewisselingen met instellingen en organen over implementatie van de standaarden en het faciliteren van uitwisseling van *best practices* tussen de betrokken partijen. Het kabinet ziet meerwaarde in de oprichting van een interinstitutioneel orgaan voor ethiek: dit kan bijdragen aan een gemeenschappelijke (organisatie)cultuur van ethiek en transparantie. Het kabinet zal samen met andere lidstaten verkennen hoe het orgaan zo effectief mogelijk kan worden ingericht.

118 Richtlijn 2023/0135 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:234:FIN>.

119 JOIN COM (2023) 12 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52023JC0012>

120 Zie ook de Geannoteerde Agenda van de Raad Algemene Zaken van 15 november <https://open.overheid.nl/documenten/1eddbabo-8072-438e-bc92-f874a870418f/file>.

121 Kamerstukken II 2021/22, 36104, nr. 2.

122 Kamerstukken II 2021/22, 36104, nr. 6.

123 Kamerstukken II 2021/22, 36104, nr. 4.

124 Zie beantwoording van een Parlementaire vraag in het Europees Parlement: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2022-002508-ASW_EN.html.

125 COM (2023) 311 https://commission.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_311_1_EN.pdf.

Ook op nationaal niveau blijft het kabinet zich inzetten voor transparantie omtrent het EU besluitvormingsproces en de inzet van het kabinet daarin. Goede en tijdige informatievoorziening aan de Tweede en Eerste Kamer over EU-zaken blijft essentieel om parlementaire controle uit te oefenen. Het kabinet heeft een wetsvoorstel voorbereid waarin de EU-informatieafspraken tussen de regering en de Tweede en Eerste Kamer worden verankerd (de 'Europawet').¹²⁶ Afgelopen september heeft het Raadssecretariaat het voornemen gedeeld om voor de toegang tot *Delegates Portal* alleen accounts van ministeries en Permanente Vertegenwoordigingen van lidstaten te accepteren, en niet (meer) van de nationale parlementen. Het kabinet blijft zich inzetten voor toegang tot EU-informatie (waaronder limité-documenten) voor nationale parlementen.

Burgerparticipatie

Actieve burgerparticipatie is een belangrijk onderdeel van een vitale democratie. Het kabinet ziet het als een kerntaak om de Nederlandse burger bij de Europese Unie te betrekken door deze te informeren, actief te luisteren naar wat de burger van de Unie verwacht en draagvlak te creëren. Om uitvoering te geven aan deze taak, organiseert het kabinet tot 2025 een nieuwe reeks burgerdialogen. Deze dialogen zullen worden ondersteund door een informatiecampagne gericht op groepen Nederlanders die in mindere mate bereikt worden met de huidige Rijkscommunicatie. Om deze specifieke doelgroepen effectief en evenwichtig te informeren, wordt de vormgeving en inhoud van de informatiecampagne afgestemd per doelgroep. Hiermee wordt tevens uitvoering gegeven aan motie Koole.¹²⁷ Binnenkort wordt het parlement geïnformeerd over de exacte invulling van deze plannen. Op nationaal en decentraal niveau versterkt dit kabinet burgerparticipatie en burgerinitiatieven. Bij democratische vernieuwingen als burgerfora bouwen we daarbij voort op ervaringen in het buitenland. Daarbij is kennisuitwisseling in Europese netwerken als Community of Practice on Participatory and Deliberative Democracy van de Europese Commissie cruciaal.

Betere regelgeving

De EU en haar lidstaten moeten in staat zijn ambitieuze plannen uit te voeren, nu en in de toekomst. Het boeken van concrete resultaten is in het belang van de burger. Om ervoor te zorgen dat de EU haar ambities op de lange termijn kan waarmaken – ook met het oog op toekomstige uitbreiding¹²⁸ – is het nodig dat de instellingen en lidstaten het beleid inzake Betere Regelgeving voortzetten. Onder de naam betere regelgeving wordt ingezet op duidelijke, effectieve en handhaafbare regelgeving, zonder onnodige regeldruk en met oog voor subsidiariteit en proportionaliteit. De Commissie voert continue 'fitness checks' en evaluaties uit om de regeldruk van wetgeving te verminderen. Het kabinet kijkt dan ook positief naar nieuwe voorstellen en initiatieven van de Commissie voor evaluatie en herziening van bestaande regelgeving.

In algemene zin is het nodig dat de Commissie bij het opstellen van wet- en regelgeving rekening houdt met nationale, regionale en lokale verschillen tussen en binnen lidstaten. De Commissie kan dit in ieder geval doen door het tijdig en consequent uitvoeren van impactanalyses, wat ook voorkomt dat er onnodige regeldruk ontstaat. Het is hierbij van belang dat deze analyses zo compleet mogelijk de impact op de lidstaten laten zien. Voor het kabinet is van belang dat impact analyses, naast informatie over de regeldruk, ook inzicht geven in eventuele gevolgen van een voorstel voor bijvoorbeeld de ruimtelijke planning en veiligheid van een lidstaat en dat tevens aspecten van subsidiariteit en evenredigheid, uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en toezicht worden meegenomen in de analyse. Ook dient de Commissie actief gebruik te maken van het *one in one out* principe, de doelstelling om rapportageverplichting met 25% te verminderen en de adviezen van het *Fit For Future* platform om onnodige regeldruk tegen te gaan. Daarnaast kunnen praktijkexperts sneller en consistentere worden betrokken bij het vormgeven en in kaart brengen van gevolgen van wetgeving en het blijvend monitoren van de impact van wetgeving en beleid.

Het kabinet houdt bij de totstandkoming van nieuwe regelgeving in het oog wat de gevolgen zijn voor Rijk en medeoverheden. Zo worden van elk voorstel voor EU-regelgeving de gevolgen beoordeeld op het gebied van regeldruk en de implicaties voor de uitvoering en handhaving (BNC-fiche). Het kabinet wil hier nader aandacht aan geven door het mandaat van het nieuw te vormen Adviescollege Toetsing Regeldruk te verbreden en haar een adviesrol te geven bij nieuwe EU-regelgeving.¹²⁹

¹²⁶ Zie https://www.internetconsultatie.nl/wet_eu_informatievoorziening_staten_generaal/b1.

¹²⁷ Kamerstukken I, 2021/22, 35.982, G.

¹²⁸ SER, "Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029. Samen sterker in tijden van transitie", September 2023, 9-10.

¹²⁹ Zie <https://www.raadvanstate.nl/adviezen/@135740/w18-23-00028-iv/>.

Annex I - Kabinetsappreciatie Nieuwe Initiatieven

Commissie Werkprogramma 2024

Prioriteit 1: Een Europese Green Deal

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Pakket voor windenergie in Europa (Q4 2023)	Het windpakket is een reactie op de uitdagende marktsituatie waarin de Europese windketen zich bevindt. Het doel is om de Europese windsector te ondersteunen en haar concurrentievermogen te verstevigen zodat het bij kan dragen aan verhoogde klimaat- en energiedoelstellingen.	Voor NL is de opschaling van windenergie van groot belang voor de leveringszekerheid van duurzame energie en het concurrentievermogen van de EU. Voor een appreciatie van het windpakket zie het recent opgestelde BNC-fiche hieromtrent.	Niet-wetgevend
Klimaatdoelstelling voor 2040 (Q1 2024)	De EU-klimaatwet schrijft voor dat de Commissie uiterlijk zes maanden na de eerste <i>Global Stocktake</i> een voorstel zal publiceren voor een klimaatdoelstelling voor 2040. Hiermee start het traject dat uiteindelijk tot een wetgevend 2040-doel moet leiden (cf. EU Klimaatwet). Klimaatcommissaris Hoekstra heeft in zijn EP-hearing aangekondigd met een voorstel te zullen komen voor minimaal 90% in 2040. Dit doel vormt een belangrijk tussenpunt in de stap van ten minste 55% reductie in 2030 naar klimaatneutraliteit in 2050.	Het kabinet kijkt uit naar het voorstel, dat een ambitieuze en logische stap moet zijn naar een klimaatneutrale Unie uiterlijk in 2050. Daarnaast moet het doel in lijn zijn met internationale toezeggingen en gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten en de uitkomst van de <i>Global Stocktake</i> van het Parijsakkoord.	Niet-wetgevend
Initiatief voor het beheer van industriële koolstof (Q1 2024)	Deze strategie zal betrekking hebben op drie thema's die gelinkt zijn aan industriële koolstofdioxide, namelijk <i>Carbon Capture Storage (CCS)</i> , <i>Carbon Capture Utilisation</i> en <i>Carbon Dioxide removal</i> .	Het kabinet wacht het voorstel af. Het kabinet zet zelf in op CCS en verwelkomt dat de Commissie een strategie op EU-niveau zal publiceren. In de <i>Net-Zero Industry Act (NZIA)</i> is er een eerste stap gezet voor het einde van de keten. Het kabinet zet zich in voor een aanpak voor de gehele waardeketen en hoopt dit terug te zien in het voorstel.	Niet-wetgevend
Initiatief inzake waterveerbaarheid (Q1 2024)	Met dit initiatief voor veerkracht op het gebied van water wordt beoogd toegang tot water van burgers, de natuur en de economie te waarborgen en tegelijkertijd catastrofale overstromingen en watertekorten aan te pakken. Hierbij hoort een initiatief om vast te stellen en te beoordelen hoe klimaatrisico's op alle EU-beleidsterreinen het best kunnen worden beheerd.	Het kabinet vindt waterbeschikbaarheid voor burgers, gezondheid, natuur en economie cruciaal en verwelkomt derhalve deze aankondiging. Aandacht voor tekorten en overstromingsrisicobeheer is eveneens cruciaal en wordt verwelkomd door het kabinet. Dit initiatief onderschrijft in die zin het belang van het in kaart brengen van klimaatrisico's, klimaatadaptatie en het voorbereiden op extremen.	Niet-wetgevend
Kader voor duurzame voedselsystemen	Deze kaderverordening heeft als doel de transitie naar een duurzamer voedselsysteem verder te helpen en te versnellen. Daarnaast heeft het als doel om de samenhang van Europees en nationaal beleid te verbeteren, duurzaamheid in al het voedselgerelateerde beleid te verankeren en de weerbaarheid van het voedselsysteem te vergroten.	Het kabinet moedigt dit initiatief aan o.a. omdat het kan zorgen voor het gewenste en nodige gelijke speelveld om de transitie te kunnen maken. In deze kaderverordening dienen wel heldere doelen, ambities en verwachtingen geschetst te worden. De principes waarop deze doelstellingen gebouwd dienen te worden, zijn " <i>do no significant harm, practice what you preach</i> " en "de vervuiler betaalt".	Wetgevend
Strategische dialoog over de toekomst van de landbouw in de EU	Initiatief van de Commissie voor een dialoog over de toekomst van de landbouw in de EU. De dialoog is een middel om met stakeholders gezamenlijk tot duurzame, breed gedragen oplossingen te komen.	Het kabinet verwelkomt het initiatief. Bescherming en herstel van de natuur moet hand in hand gaan met het behoud van voedselzekerheid.	Niet-wetgevend

Prioriteit 2: Een EU die klaar is voor het digitale tijdperk

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Europese ruimtevaartwet (Q1 2024)	Het voorstel voorziet in gemeenschappelijke EU-regels met betrekking tot de veiligheid, veerkracht en duurzaamheid van ruimtevaartactiviteiten en -operaties.	Het kabinet wacht het voorstel af. In het algemeen stelt het kabinet dat ruimtevaart een essentiële rol speelt in de Nederlandse hoogwaardige kenniseconomie en nationale veiligheid. In toenemende mate kunnen we spreken van (meestal Europese) infrastructuur in de ruimte.	Wetgevend
Strategie voor een satellietdata-economie (Q1 2024)	Volgens de Commissie worden ruimtedata en -diensten onvoldoende benut door potentiële gebruikers. De Commissie is voornemens om de economische, maatschappelijke en ecologische reikwijdte van de Europese Ruimtevaartagenda te vergroten.	Het kabinet kijkt uit naar de aangekondigde EU-strategie. Aardobservatietechnologie en satellietdata zijn immers van strategische waarde voor het publieke domein en de concurrentiekracht van Nederlandse bedrijven.	Niet-wetgevend
Initiatief om de Europese supercomputercapaciteit open te stellen voor ethische en verantwoorde AI-start-ups (Q1 2024)	De Commissie zal voorstellen om AI-start-ups toegang te geven tot het gebruiken van Europese supercomputers om hun AI-modellen te trainen. Start-ups kunnen hier toegang tot krijgen mits hun AI in lijn is met de regels die de EU wil ontwikkelen in zijn AI-Verordening.	Het kabinet steunt het initiatief. Dit voorstel kan bijdragen aan het ontwikkelen van innovatieve Europese AI-modellen. Wel vindt het kabinet het belangrijk dat AI ethisch en verantwoord wordt ontwikkeld. Daarom steunt het kabinet de voorwaarde dat bedrijven die toegang krijgen voldoen aan de AI-Verordening.	Niet-wetgevend

Prioriteit 3: Een economie die werkt voor mensen

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
EU-initiatief voor biotechnologie en biofabricage (Q1 2024)	De Commissie kondigt een voorstel aan om de Europese positie op het terrein van biotechnologie te verstevigen.	Het kabinet ziet het potentieel van biotechnologie voor de volksgezondheid, welvaart en de voedselvoorziening van Nederland. Biotechnologie kan bijvoorbeeld een bijdrage leveren aan de leveringszekerheid van strategische goederen. In het algemeen benadrukt het kabinet dat het behoud van technologisch leiderschap op strategische technologieën, waaronder biotechnologieën, een prioriteit is van dit kabinet.	Niet-wetgevend
Plan inzake geavanceerd materiaal voor industrieel leiderschap (Q1 2024)	De Commissie zal een plan publiceren om de ontwikkeling van veilige, duurzame en circulaire geavanceerde materialen te stimuleren. Hiermee wordt het Europese industrieel leiderschap op het gebied van de digitale en groene transitie ondersteund.	Het behoud van technologisch leiderschap op strategische technologieën is een prioriteit van dit kabinet. Geavanceerde materialen spelen hierin een grote rol en zijn daarom onderdeel van de Nationale Technologiestrategie. Voor sommige geavanceerde materialen heeft NL een sterke kennispositie. Het kabinet verwelkomt daarom het plan om de ontwikkeling van geavanceerde materialen, benodigd voor strategische technologieën, te stimuleren. Daarbij is van belang dat er al in de hele waardeketen aandacht is dat deze materialen circulair zijn en veilig voor mens en milieu.	Niet-wetgevend
Initiatief over Europese ondernemings-raden (Q1 2024)	De Commissie komt met een reeks aan initiatieven inzake de Europese Ondernemingsraad (<i>European Works Council</i>).	Het kabinet hecht waarde aan informatie en raadpleging van werknemers in ondernemingen of concerns met een communautaire dimensie. Het kabinet ziet een voorstel voor de herziening van de richtlijn inzake de instelling van een Europese ondernemingsraad of van een procedure in ondernemingen of concerns met een communautaire dimensie ter informatie en raadpleging van de werknemers (2009/38/EU) met belangstelling tegemoet.	Niet-wetgevend en wetgevend

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Vervolg op de topbijeenkomst van Hertoginnedal (Val Duchesse) (Q1/Q2 2024)	Tijdens het Belgische Voorzitterschap zal er een top plaatsvinden tussen de Europese sociale partners. De keuze van de locatie is symbolisch en verwijst naar de Val Duchesse Summit van 1985. Deze historische top werd geïnitieerd door Jacques Delors, die destijds voorzitter was van de Europese Commissie, en leidde tot de opkomst van de Europese sociale dialoog.	Het kabinet vindt het belangrijk om de dialoog met sociale partners en medeoverheden aan te gaan over arbeidstekorten, de gevolgen van technologische en maatschappelijke ontwikkelingen en demografie. Het kabinet verwelkomt hierom de aangekondigde opvolging van de Val Duchesse Summit tijdens het Belgische EU-voorzitterschap.	N.v.t.

Prioriteit 4: Een sterke EU in de wereld

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Versterking partnerschap met Afrika (Q2 2024)	In het kader van geopolitieke verschuivingen in de wereld, blijft de EU werken aan het opbouwen van partnerschappen met Afrika, mede met het oog op de wederzijds voordelige samenwerking. Dit is een lopende agenda waarin de Global Gateway en Team Europe benadering belangrijke instrumenten zijn, naast de diplomatieke inzet. De EU-AU-top is een belangrijk forum om de aanpak samen met Afrika verder te ontwikkelen.	Het kabinet ondersteunt deze EU inzet die in lijn is met de recent gepubliceerde Rijksbrede Afrika Strategie (Kamerstuk 29 237, nr. 183) waarin de investering in gelijkwaardige relaties met Afrikaanse landen centraal staat. In de Afrika Strategie wordt de EU gezien als het primaire handelingsplatform voor Nederland waarbij Nederland werkt vanuit de visie van het Afrika-EU partnerschap.	Niet-wetgevend
Europese industriële defensie-strategie (Q1 2024)	De Commissie zal haar visie uiteenzetten van hoe een sterkere Europese Defensie Technologische en Industriële Basis (EDTIB) en nadere defensie-samenwerking gerealiseerd kan worden na 2025. Daarnaast zal de Commissie – naar verwachting - naast de mededeling een wetgevend voorstel, namelijk <i>European Defence Investment Programme</i> (EDIP) presenteren.	Het kabinet is voorstander van nadere Europese defensiesamenwerking. De huidige tijd vraagt om een actieve (internationale) industriepolitiek, waaronder meer maatwerk, gericht op een robuuste (Europese) defensiesector om de tekortkomingen ten aanzien van de Europese militair-industriële capaciteit tegen te gaan. Versterking van de EDTIB is van belang om de EU in staat te stellen meer verantwoordelijkheid voor haar eigen veiligheid te nemen.	Wetgevend en Niet-wetgevend

Prioriteit 5: Bevorderen van de Europese levenswijze

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Blauwdruk voor het toekomstig gemeenschappelijk Europees diploma (Q2 2024) - Aanbeveling van de Raad over aantrekkelijke en duurzame loopbanen in hoger onderwijs & Aanbeveling van de Raad over een Europese kwaliteitsborging & erkennings-systeem.	De Commissie zal met een pakket over hoger onderwijs komen. Hierin zullen (a) blauwdrukvoorstellen zitten voor een Europees Diploma, waarvoor sinds 2023 een pilot loopt en waarvan de eerste resultaten (incl. uit NL) bekendgemaakt worden; (b) een voorstel voor Europese kwaliteitsborging en erkenningsysteem om de Europese samenwerking op het gebied van kwaliteitszorg in het hoger onderwijs te versterken en onderlinge erkenning van diploma's te stimuleren; en (c) een voorstel voor een Raadsaanbeveling over aantrekkelijke en duurzame loopbanen in hoger onderwijs. Deze aanbevelingen zullen bijdragen aan de intensivering van grensoverschrijdende samenwerking in het hoger onderwijs. De Commissie is van plan een Europees diplomalabel en juridisch statuut voor multinationale universitaire allianties te ontwikkelen op basis van de pilots, in een nog te bepalen vorm.	Het kabinet is voorstander van samenwerking tussen hogere onderwijsinstellingen binnen de Europese hogeronderwijsruimte (EHEA). Het is hierbij essentieel dat bestaande trajecten benut worden en er geen parallelle trajecten ontstaan. Samenwerking en afstemming tussen EHEA en de Europese onderwijsruimte (EEA) is hiervoor belangrijk. Op verzoek van lidstaten is afgesproken dat de Commissie op weg naar een Europees diploma start met een pilot naar een Europees diploma label. Deze pilot is gestart begin 2023 en NL is een van de lidstaten die hier als partner aan deelneemt. Begin 2024 zullen de definitieve uitkomsten worden besproken. Voor het kabinet is zorgvuldige evaluatie belangrijk, alvorens er wordt overgegaan tot verdere stappen richting een Europees diploma. Bij de behandeling van de aangekondigde Raadsaanbeveling over kwaliteitszorg zal de kabinetsinzet zijn om zoveel mogelijk aansluiting te zoeken met bestaande afspraken in Bologna-verband.	Niet-wetgevend
Modernisering van het wettelijk kader om mensensmokkel te bestrijden (Q4 2023)	De Commissie is voornemens het juridisch kader omtrent mensensmokkel te herzien.	Het kabinet verwelkomt het geuite voornemen van de Commissie om het juridisch kader omtrent mensensmokkel te herzien. Wat het kabinet betreft is het tegengaan van mensensmokkel van essentieel belang om irreguliere migratie naar het Schengengebied en secundaire migratie binnen het Schengengebied te verminderen. Het moderniseren van het Europees wettelijk kader past daarbij.	Wetgevend

| 28 |

Prioriteit 6: Versterken van de Europese democratie

Titel (publicatiedatum)	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend/niet-Wetgevend
Mededeling over hervormingen en beleidsevaluaties vóór de uitbreiding (Q2 2024)	De Commissie is voornemens een drietal <i>pre-enlargement policy reviews</i> uit te brengen. Deze <i>reviews</i> zullen zich richten op 1) institutionele vraagstukken rondom het functioneren van de Unie en haar instellingen, 2) het EU-budget en vragen als hoe de Unie in de toekomst zorg wil dragen voor de financiën en 3) het waarborgen van betrouwbare veiligheidsgaranties.	De aangekondigde <i>pre-enlargement policy reviews</i> kunnen de discussie over de gevolgen van uitbreiding concreter maken. Het kabinet vindt het belangrijk dat de EU zich gedegen op uitbreiding voorbereidt, en zich in ieder geval op zes aspecten zal moeten richten: (1) rechtsstaat, democratie en grondrechten; (2) geopolitiek en veiligheid; (3) financiën; (4) interne markt; (5) migratie en (6) institutionele architectuur. .	Niet-wetgevend
Aanbeveling over de ontwikkeling en versterking van kindbeschermingssystemen (Q1 2024)	In de EU-strategie voor de Rechten van het Kind heeft de Commissie een initiatief toegezegd voor het ondersteunen van de ontwikkeling en verbetering van geïntegreerde kindbeschermingssystemen dat alle relevante instanties en diensten in de lidstaten ertoe aanzet om beter samen te werken en de belangen van het kind voorop te stellen.	Het kabinet onderschrijft het belang van de ontwikkeling en verbetering van geïntegreerde kindbeschermingssysteem en werkt aan de verbetering en vereenvoudiging van de jeugdbeschermingsketen.	Niet-wetgevend

Annex 2 - Kabinetsappreciatie voorstellen/initiatieven om de rapportagevereisten, evaluaties en geschiktheidscontroles te stroomlijnen

Commissie Werkprogramma 2024

Titel	Korte beschrijving	Kabinetsappreciatie	Wetgevend?
Annex 2, sectie B, nr. 10 - Voorstel voor een besluit van het Europees Parlement en de Raad tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU wat betreft de termijnen voor het vaststellen van standaarden voor duurzaamheidsrapportage voor bepaalde sectoren en voor bepaalde ondernemingen uit derde landen.	Met het voorstel zou de deadline voor het vaststellen door de Commissie van sectorspecifieke duurzaamheidsstandaarden en duurzaamheidsstandaarden voor ondernemingen uit derde landen (momenteel voorzien voor juni 2024) met twee jaar worden uitgesteld. Dit zorgt volgens de Commissie voor een verlichting van de rapportage-last voor bedrijven die onder de normen vallen, waaronder het beursgenoteerd mkb. Volgens de Commissie krijgen deze ondernemingen zo de kans om hun aandacht te concentreren op de uitvoering van de eerste reeks standaarden die op 31 juli 2023 is goedgekeurd, en krijgt EFRAG de tijd om sectorspecifieke duurzaamheidsstandaarden uit te werken die efficiënt zijn.	Het kabinet heeft vragen bij het door de Commissie voorgestelde uitstel van de deadline voor het vaststellen van de Commissie van sectorspecifieke standaarden. Het kabinet verneemt graag van de Commissie hoe uitstel van de vaststelling van de sectorspecifieke standaarden kan zorgen voor vermindering van regeldruk, gelet op het belang van deze standaarden als houvast voor ondernemingen om te voldoen aan hun rapportageverplichtingen.	Wetgevend (Aanpassing deadline voor het vaststellen van de Commissie van sectorspecifieke standaarden).
Annex 2, deel B, nr. 13 - Voorstel Aanpassing Drempel Richtlijn Accounting	Het voorstel beoogt de financiële omvangscriteria voor ondernemingen te corrigeren voor inflatie.	Het kabinet steunt het voorstel van de Commissie om de financiële omvangscriteria voor ondernemingen te corrigeren voor inflatie, in lijn met artikel 3(13) uit de accountingrichtlijn. Het kabinet heeft de Commissie verzocht om de inflatiecorrectie op korte termijn uit te voeren.	Wetgevend (Aanpassing rapportageverplichtingen).
Annex 2, sectie B, nr. 11 - Voorstel voor een richtlijn tot wijziging van Richtlijn 2014/62/EU betreffende de strafrechtelijke bescherming van de euro en andere munten tegen valsheid.	De Commissie stelt voor een rapportageverplichting van artikel 11 van Richtlijn 2014/62/EU2 betreffende de strafrechtelijke bescherming van de euro en andere valuta's tegen valsheid af te schaffen. Deze verplichting houdt in dat de bevoegde autoriteiten van de lidstaten statistische gegevens aan de Commissie moeten verstrekken over het aantal strafbare feiten op dit gebied en over het aantal personen dat vervolgd en veroordeeld is voor dergelijke strafbare feiten.	Het kabinet stemt graag in met het voorgestelde schrappen van deze rapportageverplichting. Uit ervaring blijkt dat het de autoriteiten van de lidstaten moeite kost om betrouwbare gegevens te verzamelen en te verstrekken in het kader van deze bepaling, terwijl deze gegevens niet van doorslaggevend belang zijn voor een doeltreffende uitvoering van de betrokken rechtshandeling.	Niet-wetgevend (Aanpassing rapportageverplichtingen).
Annex 2, sectie C, nr. 4 - Evaluatie van de richtlijn voor afval elektrische en elektronische apparatuur.	Doel van de evaluatie van de bestaande richtlijn is om na te gaan of deze richtlijn bijdraagt aan zowel de transitie naar een circulaire economie en het verminderen van de afhankelijkheid van kritieke materialen die gebruikt worden voor de productie van elektrische en elektronische apparatuur.	Het kabinet staat positief tegenover de evaluatie en verwelkomt een herziening van deze richtlijn.	Niet-wetgevend, maar dient als input voor een wetgevingsvoorstel.
Annex 2, sectie C, nr. 7 – Evaluatie nitraatrichtlijn (Richtlijn 91/676/EEC).	De Commissie is voornemens de Nitraatrichtlijn te evalueren op geschiktheid, gezien veranderende klimaat- en milieumomstandigheden en landbouwpraktijken. M.n. de mogelijkheden voor recycling van nutriënten, b.v. uit bewerkte mest, zullen tegen het licht worden gehouden. De Commissie wil tevens bezien of de Richtlijn nog coherent is gezien andere gerelateerde richtlijnen, en mogelijk versimpeld kan worden.	Het kabinet ondersteunt het voornemen de Nitraatrichtlijn uit 1991 te evalueren, ook bij de huidige landbouwpraktijk. Deze evaluatie strookt met de ambitie van het kabinet om hoogwaardige mestverwerking te stimuleren en het gebruik van RENURE-producten de juridische status van kunstmest te geven. Tevens biedt deze evaluatie een kans om de samenhang tussen de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn te verbeteren.	Mogelijk Wetgevend (Aanpassing rapportageverplichtingen).
Annex 2, sectie A, nr. 14 - Minimale aanpassing CIR 2020/2002 rapportageverplichtingen dierziekteprogramma's.	De Commissie heeft een voorstel gedaan om de rapportageverplichtingen van lidstaten ten aanzien van dierziekten te vereenvoudigen. Lidstaten zijn enkel nog verplicht om nieuwe informatie te melden aan de Commissie, binnen de daarvoor gestelde termijnen. Reeds eerder gedeelde informatie moest voorheen ook meegestuurd worden. Dit is met dit voorstel niet langer vereist.	Het kabinet steunt dit voorstel omdat het bijdraagt aan vermindering van administratieve lasten.	Wetgevend (Aanpassing rapportageverplichtingen).